

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Narva kolledž
Õppekava „Keeled ja mitmekeelsus koolis”

Ksenia Siika

**KIRJANDUSKAANON KUI TEKSTILIIKIDE MITMEKESISUSE MÕJUTAJA
4. KLASSI EESTI KEELE ÕPIKUTE NÄITEL**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: eesti keele nooremlektor Enda Trubok

Narva 2026

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Ksenia Siika,

1. Annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Kirjanduskaanon kui tekstiliikide mitmekesisuse mõjutaja 4. klassi eesti keele õpikute näitel”, mille juhendaja on eesti keele nooremlektor Enda Trubok, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega sikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Ksenia Siika

10.05.2026

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Ksenia Siika

/digitaalselt allkirjastatud/

SUMMARY

The aim of the bachelor's thesis "Literary canon as an influencer of the diversity of text types in Estonian language textbooks for grade 4" was to determine the frequency of text types in grade 4 textbooks and the proportion of texts belonging to the literary canon. In addition, I mapped the presence of literary concepts and concept dictionaries and analysed the principles of text selection by textbook authors.

The research was conducted using a mixed method. In the quantitative part, the text composition of 11 textbooks published between 1999 and 2024 was analysed using content analysis. In the qualitative part, semi-structured interviews were conducted with textbook authors to clarify the background of the text selection. The texts were classified into different text types based on the national curriculum and their frequency of occurrence and repetition of canonical texts were mapped.

The results showed that epic and lyric are dominant in the textbooks, while drama and lyric-epic are very scarce. The share of popular and informative texts has increased over time, which draws attention to changes in educational goals and the emphasis on functional literacy. The literary canon is still represented in the textbooks, but the selection is narrow, focusing on individual authors (e.g., Jüri Parijõgi, Eno Raud, Leelo Tungal), whose works are repeated in several textbooks. This shows the persistence of the canon, but it is not sufficiently diverse.

Literary concepts and glossaries are consistently present, helping to understand texts and form an understanding of different types of texts. Their presentation has changed over time, moving more and more towards texts that make the students' reading process easier. Based on the interviews, it became clear that the choice of texts is influenced not only by the national curriculum but also by the pedagogical principles of the authors and their desire to offer students interesting and age-appropriate texts.

The research shows that the variety of text types in textbooks is not sufficiently balanced and that the literary canon influences the selection of texts, leaving some genres in the background or completely out. As a result, students' exposure to the diversity of literature depends largely on the choices made by teachers. Therefore, in the future, both the variety of text types and the proportion of the literary canon in textbooks could be increased to support students' linguistic and cultural development.

SISUKORD

SUMMARY.....	4
SISSEJUHATUS.....	7
1. TEOREETILINE OSA.....	10
1.1. Õppeaine „Keel ja kirjandus”.....	10
1.2. RÕKi käsitus ja selle eesmärgid.....	10
1.2.1. Ajalooline perspektiiv.....	11
1.3. Tekstide liigitus.....	12
1.4. Kirjanduskaanoni põhimõiste.....	13
1.5. Õppekirjandus.....	15
1.6. Sõnavara ja kirjandusmõistete roll tekstimõistmises.....	15
2. EMPIIRILINE OSA.....	17
2.1. Uurimistöö metoodika.....	17
2.2. Kvantitatiivne osa.....	18
2.2.1. Tekstide liigitamise alused.....	19
2.2.2. Kirjanduskaanoni mõõtmine.....	20
2.3. Kvalitatiivne osa.....	21
2.3.1. Informandid.....	21
2.3.2. Andmete kogumine.....	22
2.3.3. Andmete analüüsimine.....	23
3. TULEMUSED.....	24
3.1. Õpikute kaardistamine.....	24
3.1.1. Kirjandusmõisted.....	24
3.1.2. Mõistesõnastikud.....	25
3.2. Tekstiliikide suhteline esinemissagedus.....	27
3.3. Kirjanduskaanoni tekstide kordumine.....	29

3.3. Järeldused ja arutelu	32
KOKKUVÕTE	35
KASUTATUD KIRJANDUS.....	36
LISAD	41
Lisa 1. Analüüsitavad õpikud	41
Lisa 2. Kirjandusmõistete ja sõnastiku olemasolu.....	47
Lisa 3. Tekstiliikide suhtelised esinemissagedused.....	56
Lisa 4. Kirjanduskaanonisse kuuluvad teosed (katkendid)	57

SISSEJUHATUS

Põhikoolil on nii hariv kui ka kasvatav ülesanne, mistõttu on igal osalisel haridusprotsessis oma kohustused ja vastutus. Õppekirjandust peetakse õpetajate töövahendiks ja õpilaste peamiseks teadmiste ning hoiakute kandjaks, millega lapsed iga päev kokku puutuvad. Lisaks sellele on õpikuid peetud aegade jooksul kultuuriühiskonna kõlbluse ja väärtuste kandjaks, seega on õppevara õppe- ja haridusprotsessi lahutamatu osa.

Arvatakse, et õppematerjal peab alati olema eesmärgistatud ja õpikutesse jõudev kirjandus ei ole kunagi juhuslik, vaid lähtub teatud valikupõhimõtetest, mille keskmeks on riiklik õppekava (edaspidi RÕK). 1.–4. klassini arendatakse kõiki keeleõppe osaoskusi, esmajoones suhtlus-, lugemis- ja tekstiloomeoskust ning õigekeelsust eri tekstiliikide, sealhulgas ilukirjandustekstide lugemise, jutustamise ja kirjutamise kaudu (Põhikooli riiklik õppekava, Lisa 1).

Teadlased rõhutavad, et hariduse kultuuriväärtus avaldub põlvest põlve kantavate märkide ja nende kaudu hoitavate uskumuste, väärtuste ja traditsioonide omandamises ning oskustes tekste luua, lugeda ja tõlgendada (Sutrop, 2019). 21. sajand on mitmetahulise kirjaoskuse sajand (Aruvee, 2018), seega tuleb ka kirjandusõpetuses arvestada avardunud žanririiklusest. Žanrite valdamine tähendab paindlikku keelekasutust ja head olustikutunnetust (Raidlepp, 2015, lk 12), seetõttu peab emakeeleõpetuses arendama žanriteadlikkust, mis kujuneb võimalikult paljusid eri liiki tekste vastu võttes (Aruvee, 2016). Tekstiliigid ehk žanrid on kultuurisidusad keelekasutusviisid, need on aja jooksul välja kujunenud ja üha uutes tekstides korduvana kinnistavad tekstiliigitavasid (Kasik, 2007, lk 35).

Lisaks ilukirjanduse käsitlemisele on tänapäevases keeleõppes üha suurem tähtsus aimetekstidel ehk teabe- ja meediatekstidel. RÕKi järgi on ilukirjandustekstide kõrval oluline suunata õpilased lugema mitmesuguseid teabetekste, mis loovad kirjanduse mõistmiseks olulisi kontekste (PRÕK, 2011). See kinnitab, et tekstiliikide variatiivsus on eeldus õpilaste kriitilise lugemisoskuse kujunemisele (Lerikkanen, 2007, lk 115–129), olles eriti oluline tänapäevases inforohkes keskkonnas, et eristada olulist ebaolulisest ja märgata faktide moonutamist. Tekstiliikide mitmekesisuse mõistmine eeldab õpilaselt ka metakeelist teadlikkust.

Eestis on õpikute keele- ja tekstide komponente uuritud suhteliselt palju, keskendudes jõukohasusele ja mõistetavusele (Kerge, Puksand 2011; Mikk 2003; Puksand 2003, Kerge

2003). Minu uurimistöö keskendub 4. klassi eesti keele õpikute sisuanalüüsile, uurides tekstiliikide varieeruvust ning kirjanduskaanoni rolli õpematerjalide koostamisel. Kuigi otseseid uurimistöid selle teema kohta ei õnnestunud leida, on tekstiliikide teemat kaudsemalt puudutanud eesti keele teadlane Merilin Aruvee (2016, 2023), keskendudes žanriõpetusele ja tekstikesksele lähenemisele põhikooliastmes. Mis puudutab kirjanduskaanonit ehk kirjanduskaanonisse kuuluvaid teoseid, mida õpetlased, kriitikud ja haridustöötajad peavad kirjanduses kõige olulisemaks (Annus, 2000, lk 10), siis ei ole seda teemat 4. klassi õpikute näitel seni käsitletud.

Mõiste “kirjanduskaanon” on tihedalt seotud mõistega “tüvitekst” (PRÕK 2010), mille kohta on aga tehtud piisavalt uurimistöid, eriti selles kontekstis, kuidas tüvitekst mõjutab identiteedi ja/või väärtuste kujunemist, näiteks Krista Pärteli magistritöö 2005. aasta „Eesti rahvusliku identiteedi ja rahvuslike väärtuste käsitlemise võimalusi gümnaasiumi kirjanduskursuse „Uuem kirjandus“ näitel ” ja Kadi Lääne magistritöö 2020. aasta „4. klassi eesti keele õpikutekstide analüüs lähtuvalt Püha Johannese Kooli väärtustest” ning Andero Anto magistritöö 2024. aasta „Kultuurilise identiteedi kujundamine gümnaasiumi kirjandusõpetuses”. Kirjanduskaanonit on pigem käsitlenud keeleteadlased, näiteks Rein Veidemann, Epp Annus, Tiit Hennoste jt.

Uurimisteema valik tulenes nii minu enda isiklikest vaatlustest ja tähelepanu fokuseerimisest kirjanduse olemasolule laste elus kui ka tekstidele meid ümbritsevast keskkonnast. Eeldatavasti tekib tekstidega kas teadlikult või mitteteadlikult suhe, need tuleb vastu võtta ja kujundada nende kohta oma arvamus. On üldteada, et lugemine on otseselt seotud inimese kognitiivsete võimete ja oskustega, peale selle rikastab lugemine mitmekesisest sõnavara ja muutub tema mõttelaad. Infoühiskonnas elades on endisest tähtsam suuta eristada olulist informatsiooni vähemolulisest ning õppida avama tekstide mitmekülgsust ja tähendusi (Kasik, 2005, lk 7), seega on kriitilise tähtsusega analüüsida, millist tekstilist keskkonda pakub kooliõpik.

Bakalaureusetöö uurimisprobleem seisneb selles, et vaatamata RÕKi nõudele arendada kirjaoskust mitmekesiste tekstiliikide kaudu, ei ole teada, mil määral ja viisil mõjutab kirjanduskaanon 4. klassi eesti keele õpikute tekstide valikut ning kui suur osa õpikutekstidest kuulub kirjanduskaanonisse. Probleem on aktuaalne, sest paljudele õpilastele on õpikud ainukeseks allikaks, kus nad üldse puutuvad kokku kirjanduse ja erinevate tekstiliikidega. Teemakäsitlus on mitmetahuline, sest tekstiliigid, kirjanduskaanon

ja sõnavara moodustavad õpikutes omavahel seotud terviku. See tervik võib aidata kujundada õpilaste lugemis- ja tõlgendusoskust, mistõttu käsitlen neid aspekte koos.

Uurimistöö eesmärk on selgitada välja tekstiliikide suhteline osakaal 4. klassi õpikutes ning kirjanduskaanonisse kuuluvate tekstide osakaal. Täiendavalt oli eesmärk kaardistada kirjandusmõistete ja mõistesõnastike olemasolu, et selgitada välja vahendid, millega toetatakse tekstide mitmekesisuse mõtestamist õpikutes. Lisaks analüüsida õpikuautorite seisukohti tekstivaliku kohta.

Eesmärgist lähtuvalt püstitasin järgmised küsimused:

1. Millised tekstiliigid, selgitav sõnavara/mõistesõnastikud ja kui sageli 4. klassi eesti keele õpikutes esinevad?
2. Milliseid kirjanduskaanonisse kuuluvaid teoseid või nende katkendeid õpikud sisaldavad?
3. Millised kaanonisse kuuluvad tekstid korduvad erinevates õpikutes ning millistesse tekstiliikidesse need kuuluvad?
4. Milliste põhimõtete järgi valivad õpikute autorid tekste?

Uurimisküsimused täpsustavad bakalaureusetöö eesmärki ning võimaldavad analüüsida tekstiliikide esinemist ja kirjanduskaanonisse kuuluvate tekstide korduvust. Lisaks aitavad need selgitada, millist rolli mängivad kirjandusmõisted ja mõistesõnastikud tekstide mitmekesisuse mõistmisel õpikutes. Viimane uurimisküsimus aitab selgitada tekstivaliku põhimõtteid õpikuautorite vaatenurgast. Uurimistöö annab panuse õppekirjanduse didaktikasse, selgitades lahti õppematerjalide sisu ja selle mõju õpilaste mõistmis-, analüüsi- ja tõlgendusoskusele.

Bakalaureusetöö koosneb kolmest osast. Esimeses, teoreetilises osas, annan ülevaate uurimistöö kesksetest mõistetest ja käsitlustest. Tutvustan õppeaine „keel ja kirjandus” olemust ja selle rolli üldhariduses, lähtudes RÕKi käsitusest ja eesmärkidest. Seejärel käsitlen tekstide liigitust ning selle tähtsust. Teises, empiirilises osas kirjeldan metoodikat, andmete kogumit ning õpikuautoritega läbi viidud intervjuu põhimõtteid. Kolmandas peatükis tutvustan uurimistulemusi kõigepealt eesmärgi alusel ja seejärel püstitatud uurimisküsimustele saadud vastuste põhjal, teen saadud tulemuste põhjal järeldused ning arutlen nende üle.

1. TEOREETILINE OSA

1.1. Õppeaine „Keel ja kirjandus”

Õppeainel „keel ja kirjandus” on haridussüsteemis alati olnud oluline roll, mitte üksnes iseseisva õppeainena, vaid ka eri distsipliinide teadmiste alusena. 1.–4. klassini on õppeaine peamine eesmärk arendada kõiki keelelisi osaoskusi (PRÕK 2010). Peale selle tähistab 4. klass selles arengus olulist üleminekut, kus teadmiste omandamine tugineb üha enam tekstianalüüsile ning teksti vastuvõtule. Seetõttu on oluline uurida, milliseid tekstiliike ja kirjandusteoseid keele ja kirjanduse õppeaines kasutatavad õpikud tegelikult pakuvad.

1.2. RÕKi käsitus ja selle eesmärgid

Õpikute koostamise aluseks on põhikooli riiklik õppekava (edaspidi PRÕK), mis toob välja tekstide mitmekesisuse vajalikkuse, kultuuri järjepidevuse, nimelt eesti väärtkirjanduse osatähtsuse ning muud normingud, mille saab tugineda õpikute võrdlemisel.

Bakalaureusetöö teema käsitlemisel lähtun PRÕK-ist kui teoreetilisest raamistikust, mille alusel analüüsin 4. klassi õpikut. Analüüsi keskmes on tekstiliikide mitmekesisus, eesti väärtkirjanduse (sh tüvitekstid, klassikateosed) osakaal ning ilu- ja teabekirjanduse. Lisaks vaatlen kirjandusmõistete ja mõistesõnastike olemasolu ning nende rolli õpikutes. Nimetatud aspektid võimaldavad käsitleda õpikute tekstivaliku mitmekesisust ning selle vastavust RÕKi eesmärkidele, toetades õpilaste lugemis-, mõistmis- ja analüüsioskust.

- 1) Tekstiliikide mitmekesisus: tekstivaliku mitmekesisus on otseselt seotud lapse mitmekülgse keelearenguga. RÕK kehtestab nõudeid, et õpilane puutuks kokku erinevate tekstiliikide ja -vormidega, alates luulest ja draamatekstidest kuni meediatekstideni. Siinses uurimistöös kasutan tekstiliikide mitmekesisuse põhimõtet, hindamaks, kas õpikute tekstivalik on piisavalt mitmekesine, mis tagaks õpilaste mitmekülgsed teadmised ja kriitilise lugemisoskuse.
- 2) Eesti väärtkirjanduse osatähtsus: Eesti väärtkirjandus ehk kirjanduskaanonisse kuuluvad teosed kujundavad õpilastest kultuuri kandjad, kes väärtustavad eesti rahvuskirjandust ja rahvapärimust ning keelelist ja kultuurilist mitmekesisust. Analüüsi keskmes on kirjanduskaanon kui tekstiliikide mõjutaja, vaadeldes milliseid kaanonisse kuuluvaid teoseid või nende katkendeid õpikud sisaldavad, millised neist korduvad ning millistesse tekstiliikidesse need paigutavad.

- 3) Ilukirjanduse ja teabetekstide osakaal: ilukirjandustekstide kõrval on oluline suunata õpilasi lugema mitmesuguseid tekste, sh ka teabetekste, mis loovad kirjanduse mõistmiseks olulisi kontekste.
- 4) Kirjandusmõisted ja mõistesõnastikud õpikutes kui tekstide mõistmist toetavad elemendid, mille esinemist analüüsin.

1.2.1. Ajalooline perspektiiv

Ajalooliseks lähtepunktiks on siinses ülevaates 1928. aasta õppekava, mille loomise keskel oli kooliuuendaja ja silmapaistev pedagoog Johannes Käis, kes panustas Eesti Vabariigi õppekavade arendamisse (Kalda, 2013). Võrreldes 1928. aasta dokumendi ligi sada aastat hilisema, 2023. aasta õppekavaga, ilmneb, et mitmed põhimõtted ja käsitlused on püsinud sisuliselt muutumatuena. Ainel „keel ja kirjandus” oli üheks peamiseks eesmärgiks kasvatada armastust oma keele ja kirjanduse vastu, kujundades seeläbi ühiskonnale kõlblikku ning kasulikku liiget ja isikut, kes oskab kasutada kultuurivarasid ja täita oma elu halle momente kauniste elamustega (Algkooli õppekavad, 1928, lk 4).

1928. aasta õppekava järgi kujuneb ilukirjanduse kaudu lapsest kultuurilise ühiskonna liige, kes mõistab teisi ning oma ümbruskonda. Lugemisvara puudutades, siis peeti tol ajal peamisteks: jutustusi rahva igapäevasest elust, rahva- ja kunstmuinasjutte, kodumaa kangelaslugusid; jutustusi „Kalevipojast”; ilusamaid müüte, legende, reisikirjeldusi kodumaalt; loomkangelasi; ilusamaid ja lastele eakohaseid rahvalaule, anekdoote, valme, ballaade, lugulaule; hoolega valitud lüürikat; kergemaid dramaatilisi töid ehk näidendeid lastele, rahvatükke, lastele eakohasemaid ning huvitavamaid kirjeldusi, ilukirjanduslikke reaali-ainelisi proosapalasid. (Algkooli õppekavad, 1928, lk 20-21)

Vaadates eri aegadel kehtinud RÕKi eesmäärke, ilmneb järjepidev rõhuasetus õpilaste oskustel tunda ja kasutada erinevaid tekstiliike. Juba PRÕK 1999 rõhutas, et õpilane tunneb ja kasutab erinevaid tekstiliike ja infoallikaid. PRÕK 2011 nägi ette, et õpilane õpib tundma eri tekstiliike, märkama nende kasutusvõimalusi, seoseid isikliku ning tööeluga. Eesmärgipäraselt pidi õpilane õppima koostama ja esitama eri liiki tekste. Kehtiv PRÕK 2023 seab eesmärgiks, et õpilane tunneb eri tüüpi ja liiki tekstide ülesehitust ning mõistab nende sisu.

Kõige viimane, 2023. aasta, õppekava peegeldab aga 20. sajandi alguses seatud põhialuseid ja toob esile, et kirjandusõpetus toetab õpilase isiksuse kujunemist, individuaalse ja

kogukondliku identiteedi määratlemist, laiemalt aga kultuuri eripära ja mitmekülgsuse teadvustamist. Lisaks sellele tõstetakse esile, et kultuuri järjepidevust ja põlvkondlikku sidusust silmas pidades peab tervikteoste soovituslik valik sisaldama rohkesti eesti väärtkirjandust (sh tüvitekste, klassikateoseid), mida käsitletakse ühiselt (PRÕK, 2023).

1.3. Tekstide liigitus

Poeetika on teadus, mis ühendab kirjanduse ja keele uurimist, eesmärgiks teose ehituse mitmekülsem ja sügavam tundmine (Merilai jt 2007). Poeetika tundmaõppimise ja kujundliku keelekasutuse mõtestamise kõrval on tähtsal kohal ka kirjandusõpetuse eesmärk põlistada rahvuslikku eneseteadvust ja seista hea kultuurilise järjepidevuse eest (Org, s.a.). Arvatakse, et tekstiliigid on kultuurisidusad keelekasutusviisid, need on aja jooksul välja kujunenud ja üha uutes tekstides korduvana kinnistavad tekstiliigitavasid (Lepajõe, 2011).

Kirjandusõpetuses eeldatakse, et just kujundlikkuse mõistmine selle mõttelis-tundelises ühtsuses avab tee esteetiliste ja eetiliste tõekspidamiste kujundamisele, isiksuse vaimu ja väljenduse rikastamisele, teise kogemuse omandamisele, ühiskonna ja kultuuri sügavamale vastuvõtule (Merilai jt 2007, lk 11). Žanrid on seega kultuurisidusad keelekasutusviisid, need on aja jooksul ühiskondlike suhete baasil kujunenud ja kujundavad ise neid suhteid (Kasik, 2008, lk 46).

Kirjandusteooria tugineb Aristotelesest alguse saanud jaotusele, kus sõnakunst liigitatakse väljenduslaadi järgi kolmeks põhiliigiks: dramaatika, eepika ja lüürika (Aristoteles). Viimane käsitlus lisab neile lüroepika, moodustades tervikliku žanrisüsteemi (Org, s.a.). Žanr ehk tekstiliik teatud olukorras harjumuspärane keelekasutusviis, millega konstrueeritakse sotsiaalseid tavasid (Kasik, 2021, lk 109). Tavapäraselt jagatakse kirjanduslikud tekstid üld- ja alakategooriateks, st põhiliikideks ja žanriteks (Org, 2017). Tekstiliike nimetatakse ka žanriteks või funktsionaalstiilideks, aga üha sagedamini on hakatud kasutama kõige üldistavama sisuga terminit tekstiliik (Kasik, 2005, lk 8). Edaspidi on esitatud tekstide liigitus ¹, mis põhineb RÕKi kontseptsioonil ja mille järgi selgitatakse tekstide suhtelist esinemissagedust minu töö eesmärgi kohaselt.

¹ eepika (*epos* - kreeka k. 'sõna', 'kõne'; *epikos* - 'jutustav', 'eeposlik') jutustavas vormis tekstid (nt romaan, jutustus, novell, kunstmuinasjutt, kunstmuistend, eepos);

lüürika (ing. *lyrics*, sks. *die Lyrik*, pr. le *lyrique*, vn. *лyрика*, sm. *lyriikka*) on luulevormis tekst (nt sonett, haiku, ood, hümn, riimiline luuletus, vabavärss jm);

Alates 4. klassist keskendutakse koolis selliste tunnetusprotsesside arendamisele nagu mõistmine, analüüsimine ja tõlgendamine (Lerkkanen, 2007, lk 115–129). Pidev, mitmekülgne ning eriilmeliste ja -stiililiste tekstidega tegelemine keele- ja kirjandustundides peaks ette valmistama noore inimese, kes täiskasvanumaailmas kõikvõimalike tekstidega probleemilt hakkama saab (Kikas, 2010, lk 237). Sama meelt on ka Roger Säljö, kelle sõnul toetavad tekstid teatud erilist kriitiliseanalüütilist suhtumist sõnumisse, seega nende käsitlemine peab olema mitmekesine (Säljö, 2003, lk 238).

Lähtudes RÕKi põhimõtetest, on ilukirjandustekstide kõrval oluline suunata õpilased lugema mitmesuguseid tekste, sh ka teabetekste, mis loovad kirjanduse mõistmiseks olulisi kontekste. Teabetekstid on tänapäeva ühiskonna lahutamatu osa, mille käsitlemine on viimase RÕKi kohaselt üks nõutavamaid ainevaldkonna pädevusi, mistõttu toon välja ka nende suhtelise sageduse koos kirjanduslike žanritega. Bakalaureusetöös ei keskendu ma mitte teabetekstide liigitamisele, vaid pigem nende olemasolule.

Usutakse, et kirjandusteoste kohta teabetekste lugedes õpib õpilane tundma kirjandusteaduslikku mõistestikku ja kirjanikega seotud kultuuriloolist infot. Teabetekstide hulka kuuluvad ka aime- ja meediatekstid, mille eesmärk on vahendada laiemale auditooriumile infot, aga ka olulisi väärtusi ja vaatepunkte, ning mõjutada teksti vastuvõtjat (Org, s.a.). RÕK kehtestab nõudeid, et õpilane puutuks kokku erinevate tekstiliikide ja -vormidega, alates luulest ja draamatekstidest kuni meediatekstideni.

1.4. Kirjanduskaanoni põhimõiste

Arvatakse, et Eesti kultuuris on teatud tekstid või teosed, mis kannavad erilist tähendust, sest Eesti kirjandus ja kirjanduslugu moodustavad eesti kultuuri tuuma (Veidemann, 2021, lk 138). Tuginedes arusaamisele, et Eesti kirjandusmaastikul on kirjandusteosed ja autorid, mida peetakse kirjanduslikult kvaliteetseks ja oluliseks, kujundavad nad kirjanduskaanoni. Kirjanduskaanon viitab teoste kogumile, mida peetakse kultuuri sees laialdaselt hädavajalikuks lugemiseks, olles sageli kirjandusliku kvaliteedi mõõtmise mõõdupuuks (Kellman, 2023). Tavaliselt kasutatakse selle puhul ka mõistet klassika (Trubok, 2020).

dramaatika (*drama* - kreeka k. 'tegevus'; *dramatikos* - 'tegevuslik', 'dramaatiline') on dialoogivormis tekst (tragöödia, komöödia, draama, kuuldemäng, stsenaarium);

lüroepika on jutustav tekst värsivormis (nt valm, poeem, ballaad).

Kaanon on tänapäeva kasutuses valik kirjandusteoseid (ja nende autoreid), mis on välja valitud, toetudes nende kirjanduslikule kvaliteedile ja tähtsusele (Hennoste, 1997). Rein Veidemanni kujundatud kirjanduskaanon on samakujuline kui eesti kultuuri kaanon. Näiteks figureerivad läbi ajaloo eesti kultuurikangelaste esireas mitmed kirjanikud, näiteks Kristjan Jaak Peterson, Lydia Koidula, Juhan Liiv, Gustav Suits, Anton Hansen-Tammsaare, Karl Ristikivi, Jaan Kross jt (Veidemann, 2021, lk 143).

Peale selle toob Andrus Org dokumendis „Lugemistekstide valik põhikooliastmes” välja II kooliastme olulise lugemisvara: Eno Raua „*Kalevipoja*” adaptatsioon, Eduard Bornhöhe „*Tasuja*”, Jaan Krossi „*Mardileib*”, Friedrich Reinhold Kreutzwaldi „*Eesti rahva ennemuistsed jutud*” või muud eesti muinasjutu- või muistendikogumikud. Eesti luulet esindavad põhikoolis Lydia Koidula, Juhan Liiv, Marie Under, Hando Runnel ja Leelo Tungal (PRÕK, 2011).

Eesti lastekirjanduse kaanonisse kuuluvad Laste Kirjandussõnastiku järgi, näiteks Oskar Lutsu „*Kevade*” (1912-1913), Jüri Parijõe „*Teraspoiss*” (1937), Karl-Eduard Söödi, Ernst Enno ja Ellen Niidu lasteluule, Silvia Rannamaa „*Kadri*” (1959) ja „*Kasuema*” (1963), Eno Raua „*Sipsik*” (1962), Jaan Rannapi „*Agu Sihvka annab aru*” (1973), Aino Perviku „*Kunksmoor*” (1973), „*Arabella, mereröövli tütar*” (1982), Andrus Kivirähki „*Sirli, Siim ja saladused*” (1999) jt teosed (Krusten jt 2006). Kaanonisse kuuluvad teosed kuuluvad valdavalt kindlate žanrite alla, seega võib kaanonil olla mõju õpikutes olevate tekstiliikide mitmekesisusele.

Lähtudes eelpool toodud kirjanduskaanoni selgitustest, mis tuginevad erinevate autorite ja teadlaste käsitlestele, kujutab kirjanduskaanon endast valitud teoste ja kirjanike loetelu, mis kannab kultuurilist väärtust. Siinses bakalaureusetöös kasutan aga mõistet ‘laiendatud kirjanduskaanon’², mis koondab erinevad kaanonikäsitlelused ühtseks tervikuks, tähistamaks õpikutes tegelikult esitatud tekstide kogumit.

² Mõiste piiritlemisel kasutasin abivahendina tehisintellekti rakendust Google Gemini (2025), et sünteesida keerulist ja erinevalt käsitletud mõistet ‘kirjanduskaanon’.

1.5. Õppekirjandus

Õppekirjandust peetakse õpetajate töövahendiks ja õpilaste peamiseks teadmiste ja hoiakute kandjaks, millega lapsed iga päev kokku puutuvad. Peale selle on õpikuid aegade jooksul peetud kultuuriühiskonna kõlbluse ja väärtuse kandjaks. Arvatakse, et õppematerjal peab alati olema eesmärgistatud ja õpikutesse jõudev kirjandus ei ole kunagi juhuslik, vaid lähtub teatud valikupõhimõtetest, mille keskmes on RÕK. See toob kooliastmeti välja kindlad nõuded, eesmärgid ja normid.

Haridus- ja teadusministeerium suunab ja korraldab õpikute ja õppemetoodiliste vahendite koostamist, tagab nende väljaandmise, annab välja õppekirjanduse kasutamise soovitusi. (Eesti Vabariigi haridusseadus, § 6 p 5.) Keele ja kirjanduse ainevaldkonna pädevus toob välja 4. klassi näitel tekstiliikide mitmekesisuse vajalikkuse, väärtkirjanduse ehk kirjanduskaanonisse kuuluvate teoste osatähtsuse ning ilukirjanduse ja teabetekstide tasakaalustatud käsitlemise (PRÕK, 2011).

Õppekirjanduses sisalduv teave ja selle esitamise viis on eakohane, mitmekesine ja metoodiliselt otstarbekas, toetades õpilase kõlblise, füüsilise ja sotsiaalse arengu, tervikliku maailmapildi ja iseseisva õppimisvõime kujunemist. Haridus- ja teadusministeeriumi määruse (2009) kohaselt esitatakse õppekirjandusele kindlad nõuded, mille järgi koostatakse, avaldatakse ja hinnatakse õppekirjandust. Selle eesmärk on tagada, et kõik õpilased saaksid kvaliteetse, metoodiliselt läbi mõeldud ja RÕKi eesmärkidega kooskõlas oleva õppematerjali.

Iga kooliõppevara peab enne avaldamist läbima sisulise ja metoodilise ekspertiisi ja retsenseerimise. Retsensendid peavad olema kas kogenud õpetajad või erialaspetsialistid (õppejõud, teadlased). Nendelt oodatakse kõrget professionaalset pädevust ning teadmisi nii ainesisust kui kaasaegsetest õppemeetoditest (Haridus- ja Teadusministeerium, 2016).

1.6. Sõnavara ja kirjandusmõistete roll tekstimõistmises

Õppekirjandus ei ole üksnes tekstide kogum, vaid didaktiliselt üles ehitatud süsteem, mis peab toetama õpilase iseseisva analüüsioskuse kujunemist. Õpikute sisu mõistmine, eriti kirjandusõpetuses eeldab õpilaselt ka vastava metakeele valdamist, mistõttu on oluline analüüsida õpikutes pakutavaid kirjandusmõisteid ja sõnastikke.

Kirjandusteoste üle arutlemiseks, nende analüüsimiseks ja mõistmiseks peab õpilane tundma kirjandusteaduslikku metakeelt, sealhulgas tekstianalüüsi põhimõisteid (Org, s.a.). RÕKi järgi on sõnatähenduste selgitamine ja täpsustamine üks olulisi tegureid sõnavara arendamisel. Sõna tähenduse tundmine on seejuures oluline eeltingimus tervikteksti sisu mõistmisel (Uibu & Timm, 2014).

Kirjandusmõisted ja mõistesõnastikud õpikutes on didaktilised vahendid mis pakuvad õpilastele raamistiku teksti analüüsimiseks ja tekstiliikide eristamiseks, toetades seeläbi sügavamat tekstimõistmist. Nende olemasolu õpikutes ei ole siiski süsteemne, vaid sõltub õpiku ülesehitusest ja vajadusest (Haridus- ja Teadusministeerium, 2016).

2. EMPIIRILINE OSA

2.1. Uurimistöö metoodika

Uurimistöö eesmärk on selgitada välja tekstiliikide suhteline esinemissagedus 4. klassi õpikutes ning kirjanduskaanonisse kuuluvate tekstide osakaal. Täiendavalt oli eesmärk kaardistada kirjandusmõistete ja mõistesõnastike olemasolu, et selgitada välja vahendid, millega toetatakse tekstide mitmekesisuse mõtestamist õpikutes. Lisaks analüüsida õpikuautorite seisukohti tekstivaliku kohta.

Teemakäsitus on mitmetahuline, sest tekstiliigid, kirjanduskaanon ja sõnavara moodustavad õpikutes omavahel seotud terviku. See tervik võib toetada õpilaste lugemis- ja tõlgenduoskuse kujunemist, mistõttu käsitlen neid aspekte koos.

Eesmärgist lähtuvalt püstitasin järgmised küsimused:

1. Millised tekstiliigid, selgitav sõnavara/mõistesõnastikud ja kui sageli 4. klassi eesti keele õpikutes esinevad?
2. Milliseid kirjanduskaanonisse kuuluvaid teoseid või nende katkendeid õpikud sisaldavad?
3. Millised kaanonisse kuuluvad tekstid korduvad erinevates õpikutes ning millistesse tekstiliikidesse need kuuluvad?
4. Milliste põhimõtete järgi valivad õpikute autorid tekste?

Leidmaks vastuseid uurimisküsimustele, kasutasin uurimisviisina segameetodit, mis sisaldab üht kvalitatiivset meetodit (Õunapuu, 2014, lk 256), siinses juhul poolstruktureeritud intervjuud Eesti tuntud õpikute autoritega ja üht kvantitatiivset meetodit, kaardistatud õpikuandmete statistiline võrdlev analüüs.

Tekstikäsitluse lähemaks uurimiseks ning esimesele uurimisküsimusele, millised tekstiliigid ja kui sageli need esinevad 4. klassi eesti keele õpikutes, vastamiseks koostasın lugemispäeviku ning kogusin uurimistöö andmeid tabelitesse. Iga teksti määratlesin ühikuna ning lugesin iga teksti käsitletavas õpikus läbi, seejärel analüüsisin tekstide liigituse³ järgi,

³ eepika (*epos* - kreeka k. 'sõna', 'kõne'; *epikos* - 'jutustav', 'eeposlik') jutustavas vormis tekstid (nt romaan, jutustus, novell, kunstmuinasjutt, kunstmuistend, eepos);

mis põhineb RÕKi kontseptsioonil ning sisestasin andmeid lugemispäevikusse. Loetud tekstide ja lugemispäeviku põhjal koostas tabeli, mis andis suhtelise ülevaate igast õpikust ja käsitletavast tekstist.

Vastuseks küsimusele, milliseid kirjanduskaanonisse kuuluvaid teoseid või nende katkendeid õpikud sisaldavad ning kaanoni mõõtmiseks, lähtusin lugemispäevikust ning konkreetse autori või teose ja selle katkendi esinemusest teatud õpikus. Saadud andmete põhjal koostas tabeli ning kaardistasin käsitletava õpiku andmed. Edaspidi on laiemalt esindatud kirjanduskaanoni mõõtmine.

Vastuse saamiseks kolmandale uurimisküsimusele, millised kaanonisse kuuluvad tekstid korduvad erinevates õpikutes ning millistesse tekstiliikidesse need kuuluvad, analüüsisin lugemispäevikusse ja tabelitesse koondatud andmeid. Kasutades tekstipõhist otsingut (*Ctrl + F*), tuvastasin korduvad autorid ja nende teosed ning teoste žanrilise jaotuse. Tuginedes laiendatud kaanoni definitsioonile ja matemaatilisele analüüsile, sain ülevaate sellest, millised teosed (katkendid) ja autorid ning kui sageli need erinevatel aastatel ilmunud õpikutes kordusid.

Vastuse saamiseks täiendavate andmete kogumiseks ning uurimisküsimusele, milliste põhimõtete järgi valivad õpikute autorid tekste, kasutasin poolstruktureeritud intervjuusid. Andmekogumismeetodi puhul on intervjuu üks parimatest viisidest oma paindlikkuse tõttu (Hirsjärvi jt 2005, lk 192). Poolstruktureeritud intervjuu üheks eeliseks on see, et saab tugineda koostatud küsimuste kavale, võib küsimuste järjekorda muuta ning vajadusel lisada täpsustavaid ja suunavaid küsimusi (Lepik jt 2014).

2.2. Kvantitatiivne osa

Minu uurimistöö kvantitatiivse osa valimi moodustasid 4. klassi eesti keele õpikud, mis on ilmunud Eestis ajavahemikus 1999–2024. Valimi koostamisel lähtusin õpikute tüüpilisusest ning kättesaadavusest ehk mugavusvalimist (Beilmann & Rämmer, 2025). Mugavusvalim on selles töös põhjendatud, sest eesmärk on kaardistada ainult kasutuses olevate õpikute

lüürika (ing. *lyrics*, sks. *die Lyrik*, pr. le *lyrique*, vn. *лyрика*, sm. *lyriikka*) on luulevormis tekst (nt sonett, haiku, ood, hümn, riimiline luuletus, vabavärss jm);

dramaatika (*drama* - kreeka k. ‘tegevus’; *dramatikos* - ‘tegevuslik’, ‘dramaatiline’) on dialoogivormis tekst (tragöödia, komöödia, draama, kuuldemäng, stsenaarium);

lüroepika on jutustav tekst värsivormis (nt valm, poeem, ballaad).

tekstiliikide mitmekesisus, mitte kõikide 4. klasside õpikud. Valimisse kuulus kokku 11 õpikut. Iga õpik on määratletud kui analüüsiühik, mille andmeid kaardistatakse ja võrreldakse. Õpikute ülevaade on esitatud lisades (tabel 4).

Teadvustan, et mugavusvalim ei pruugi sisalda kõiki 4. klassi eesti keele õpikuid, mis on 25 aasta jooksul ilmunud. Samas see valim võib tuvastada korduvaid mustreid, kus uute õpikute lisamine ei muuda enam oluliselt üldpilti tekstiliikide osakaalust.

RÕKi järgi peaks õpilane olema suuteline selgetel juhtudel ära tundma mõistete plokis nimetatud klassikalisi kirjandusžanre: eepika, lüürika ja dramaatika erinevust (PRÕK 2010). Tuginedes eespool nimetatud dokumendile ning selle töö eesmärgistatud küsimustele, tõin välja õpikute erinevate tekstiliikide esinemissageduse õpikute kaupa ja uuritavates õpikutes kokku. (tabel 6, joonis 1)

Vastuse saamiseks küsimusele, millised tekstiliigid ja kui sageli need esinevad 4. klassi eesti keele õpikutes, kasutasin kontentanalüüsi meetodit. Kontentanalüüsi aluseks on tunnetuste ja kategooriate süsteem, tunnus oleks näiteks luulevormis tekst; jutustavas vormis tekst; teaduslikku või populaarteaduslikku infot sisaldav tekst; dialoogivormis tekst jne, mille põhjal tuleb kategooriasse jaotada. Ilmselt võib öelda, et tekstiliikide mitmekesisus on otseselt seotud teatud õppeaine õpitulemuste ja kindla eesmärgi saavutamise, sest arvatakse, et 4.–6. klassis keskendutakse selliste tunnetusprotsesside nagu mõistmise, analüüsimise ja tõlgendamise arendamisele (Lerkkanen, 2007, lk 115–129).

Lisaks tekstiliikidele ja kaanonisse kuuluvate tekstidele analüüsin kirjandusmõisteid ja mõistesõnastikke. See on vajalik, et kaardistada didaktilised vahendid, millega õpikutes tekstide mitmekesisust selgitatakse ja mõtestatakse (tabel 5). Analüüsi aluseks on seisukoht, et sõnavara ja kujundliku keelekasutuse arendamine on otseselt seotud valdkonna eesmärgiga kujundada keeleteadlikku ja kirjandust väärtustavat õpilast. Selleks, et õpilane suudaks kirjandusteoste üle arutleda ja neid analüüsida, peab ta valdama kirjandusteaduslikku metakeelt, sealhulgas tekstianalüüsi põhimõisteid (Org, s.a.). Sõna tähenduse tundmine on oluline eeldus tervikteksti sisu mõistmisel (Uibu & Timm, 2014), seetõttu uurin kas ja milliseid tööriistu õpikud pakuvad.

2.2.1. Tekstide liigitamise alused

Iga teksti kodeerisin ühe põhitekstiliigi alla. Tekstide liigitamisel lähtusin RÕKi kirjandusõpetuse kontseptsioonist. Kuigi teoreetiliselt on eristatud neli põhiliiki (eepika,

lüürika, draamatika ja lüroepika), ilmnis andmeid kogudes, et draamatika ja lüroepika tekste esineb uuritud õpikutes nii vähe, et jätsin need analüüsist välja.

Lisaks kirjanduslikele põhiliikidele lisasin siinsesse analüüsi eraldi kategooriatena koomiksi ja teabetekstid, kuna need on uuritud õpikutes esitatud ning esindavad olulist tekstiliikide mitmekesisust, mis ületab klassikalise žanrijaotuse. Võõrsõnade leksikonis on sõna *koomiks* (ingl *comics*) lühend sõnadest (ingl *comic strips*) naljakad ribad ehk jutustav, napi tekstiga seikluslik või humoristlik pildisari, mis ilmub järgnevana perioodikas või eraldi raamatuna (VSL, 2012). Teabetekstid on aga tänapäeva ühiskonna lahutamatu osa ja üks keeleõppe eesmärke on neid tutvustada, mistõttu analüüsin nende suhtelist sagedust koos ilukirjanduslike žanritega. Tuginedes eespool öeldule, kaardistasin õpikute tekstid, tuues välja tekstide suhtelised esinemissagedused absoluutarvudes (tabel 6, joonis 1).

2.2.2. Kirjanduskaanoni mõõtmine

Tuginedes teoreetilises osas määratletud laiendatud kirjanduskaanoni mõistele, viin analüüsi läbi tegeliku esindatuse põhjal. Kaanoni mõõtmise aluseks on konkreetse autori või teose katkendi tegelik olemasolu teatud õpikus.

Iga kaanonisse kuuluva autori kaardistatud teose või selle katkendi kodeerisin eraldi analüüsiühikuna, mille kohta määratlesin kaks peamist andmepunkti:

1. Autor/teos: Esindatud autor ja teos (nt Oskar Luts (1887–1953) „*Kevade*”).
2. Tekstiliik: määratlesin teose tüübi Andrus Orgi kontseptsiooni alusel (eepika, lüürika, draamatika, lüroepika). (lisa 4, tabel 7)

Kogusin andmed kokku, et mõõta hulka ja leida absoluutsagedus:

1. Õpikupõhine absoluutsagedus: Lugesin igas analüüsitavas õpikus kokku kaanonisse kuuluvate kaardistatud tekstide arvu (näiteks *õpik X sisaldab 5 kaanoniteksti*).
2. Samaaegselt tekstiliigiline jaotus: Seejärel jaotasin leitud absoluutsageduse tekstiliikide kaupa (näiteks *õpik X kaanonitekstidest 4 on eepika ja 1 lüürika*). (Lisa 4, tabel 7)

Selline lähenemine võimaldas analüüsida kaanoni tegelikku, mitte normidele vastavat mõju tekstiliikide mitmekesisusele.

2.3. Kvalitatiivne osa

Juhendaja vahendusel viisin läbi intervjuud Eesti tuntud õpikute autoritega. Nii intervjuueeritavate kui juhendaja panus aitasid saada väärtuslikku lisateavet õpikute koostamise kohta. Kvalitatiivse uurimistöö empiiriline osa põhineb kuuel õppematerjalide autori intervjuul.

Valimi moodustamisel kasutasin eesmärgipärase valiku meetodit (ingl *purposive sampling*), et tagada valimi vastavus uurimisprobleemile. Eesmärgipärane valimisse võtmine tähendab seda, et objektid valitakse üldkogumist valimisse mingi sisulise kriteeriumi alusel (Õunapuu, 2014, lk 150). Et intervjuueeritavaid mitte tuvastada, märkisin nad koodidega (A-I1, A-I2 jne) ja andsin tausta üldistatud kujul. See tagab, et intervjuueeritavad ei ole nende avaliku identiteedi kaudu tuvastatavad. Tabelis 1 on ülevaade autorite kogemusest, haridusest ja põhivaldkonnast.

2.3.1. Informandid

Kvalitatiivne valim koosneb kuuest intervjuueeritud õpikuautorist (A-I1 kuni A-I6). Valimi koostamisel kasutasin sihipärast valikut, kaasasin asjatundjad, kes tegelevad õppematerjalide koostamisega ja kellel on selles valdkonnas põhjalik kogemus. Allpool esitan informantide taustaandmed.

Intervjuueeritavad on anonüümitud koodidega (A-I), et tagada nende privaatsus. Enamikul intervjuueeritavatest (A-I1, A-I2, A-I4) on üle 20-aastane kogemus õppematerjalide koostamisel, mis tagab sügava arusaama valdkonnast. Kaks autorit (A-I3, A-I5) esindavad värskemad perspektiivi lühema, kuid olulise kogemusega (5–15 aastat). Valim jaguneb kaheks: doktorikraadiga (PhD) autorid (A-I3, A-I4) ning ülejäänud, kellel on magistrikraad või sellest madalam tase (või ei soovinud seda avaldada). Valim on mitmekesine, jagunedes laias laastus haridus- ja teadusvaldkonna (A-I1, A-I2, A-I5) ning ühiskonnateaduste, kultuuri ja filoloogia/lingvistika (A-I3, A-I4) spetsialistide vahel. See võimaldab analüüsida õppekirjanduse loomise protsesse erinevatest vaatenurkadest.

Tabel 1. Intervjuus osalenute taustaandmed

Intervjueeritava kood	Teaduskraad *	Kogemus õpikute koostamisel	Valdkond
A-I1	magistrikraad või madalam (või teadmata)	Üle 20 aasta	haridus- ja teadusvaldkond
A-I2	magistrikraad või madalam (või teadmata)	Üle 20 aasta	haridus- ja teadusvaldkond
A-I3	doktorikraad (PhD)	5–15 aastat	ühiskonnateadused ja kultuur; filoloogia ja lingvistika
A-I4	doktorikraad (PhD)	Üle 30 aasta	ühiskonnateadused ja kultuur; filoloogia ja lingvistika
A-I5	magistrikraad või madalam (või teadmata)	5–10 aastat	haridus- ja teadusvaldkond
A-I6	magistrikraad või madalam (või teadmata)	15–20 aastat	haridus- ja teadusvaldkond

**Teaduskraad on esitatud Eesti Teadusinfosüsteemi ehk ETIS-e kohaselt*

2.3.2. Andmete kogumine

Andmekogumismeetodi puhul on intervjuu üks parimatest viisidest oma paindlikkuse tõttu (Hirsjärvi jt 2005, lk 192). Poolstruktureeritud intervjuu peamiseks eeliseks on võimalus tugineda koostatud küsimuste kavale, samas küsimuste järjekorda muuta ning vajadusel lisada täpsustavaid ja suunavaid küsimusi (Lepik jt 2014).

Andmete kogumise esimene etapp seisnes intervjuude kavandite koostamisel, seejärel vaatasime koos juhendajaga küsimused üle ning saatsin intervjuu kavandi e-posti teel informantidele. Peamiselt olid kõik intervjuud tehtud *Zoomi* kaudu, üks neist esitati mulle e-kirjana, kus autori mõtted ja vaatenurgad tulid detailselt ja mitmekülgsest esile, mille eest olen siiralt tänulik.

Intervjuu alguses selgitasin osalejatele suuliselt, et intervjuu on osa minu bakalaureusetööst, ning küsisin luba seda lindistada. Mõned informandid olid nõus, teised mitte. Kui keegi ei nõustunud, siis ma intervjuud ei lindistanud.

Intervjuu keskmine pikkus oli 30 minutit. Kokku viisin kuue informandiga läbi kuus poolstruktureeritud intervjuud. Poolstruktureeritud intervjuu puhul saavad intervjuueeritavad vabalt oma mõtteid väljendada, intervjuueerija esitab suunavaid või täpsustavaid küsimusi, muutes vajadusel küsimuste järjekorda (Hirsjärvi jt 2005, lk 192). Kõik informandid on oma ala pädevad eksperdid. Neil kõigil on põhjalik kogemus nii õpikute koostamisel kui ka õpetamisel. Kõik intervjuueeritavad osalesid uurimistöös vabatahtlikult, olid heatahtlikud, väärtustasid esitatud küsimusi ning vastasid meelsasti küsimustele.

Intervjuu küsimuste kava jaotasin teemade kaupa:

1. Taustaandmed: kolm küsimust
2. Õpikute loomise protsess: kuus küsimust
3. Vaade tulevikku: kolm küsimust

Kokkuvõtvalt võib tõdeda, et intervjuuküsimused andsid vastuse püstitatud uurimisküsimusele.

2.3.3. Andmete analüüsimine

Kvalitatiivsete andmete analüüsiks kasutatakse mitmeid meetodeid, millest üks tuntum on kvalitatiivne sisuanalüüs (Hsieh & Shannon 2005). See meetod võimaldab keskenduda teksti peamistele seisukohtadele ning olulistele tähendustele. Kvalitatiivse sisuanalüüsi käigus püütakse enamasti saada ülevaade uuritavast tekstist kui tervikust, näha teksti ja/või autori mõtteavalduste terviklikku mustrit või struktuuri (Kalmus jt 2015).

Kasutasin bakalaureusetöös poolstruktureeritud intervjuusid ning püüdsin vastata kindlale uurimisküsimusele. Analüüsiks valisin juhtumiülese ehk horisontaalse lähenemise. See võimaldab vaadelda mitut intervjuud korraga ja koondada sama teema kohta käivad tekstiosad, et neid omavahel võrrelda (Kalmus jt 2015). Keskendusin otsesele sisule, tulemused põhinevad intervjuueeritavate välja öeldud ideedel ja tsitaatidel.

3. TULEMUSED

Selles peatükis tutvustan uurimistulemusi kõigepealt bakalaureusetöö eesmärgi ja seejärel uurimisküsimuste vastuste põhjal. Bakalaureusetöö eesmärk oli välja selgitada tekstiliikide suhteline esinemissagedus 4. klassi õpikutes ning kirjanduskaanonisse kuuluvate tekstide osakaal. Samuti uurisin, kas õpikutes on kirjandusmõisted ja mõistesõnastikud ning milliste vahenditega toetatakse tekstide mitmekesisuse mõistmist. Lisaks analüüsin õpikuautorite seisukohti tekstivaliku kohta.

Eesmärgist lähtuvalt püstitasin neli uurimisküsimust ning segameetodi abil oli võimalik käsitleda uurimisprobleemi mitmekülgsest. Kui kvantitatiivne analüüs andis statistilise mõõdetava ülevaate õpikute struktuurist, siis kvalitatiivne osa aitas mõista nende loomise põhjusi, motivatsiooni ja väljakutseid. Õpikute ülevaade, mõistete ja sõnastike olemasolu ning laiendatud kaanoni teosed on toodud töö lisades.

3.1. Õpikute kaardistamine

Uurimistöö kvantitatiivse osa valimisse kuulus 11 neljanda klassi eesti keele õpikut, mis ilmusid aastatel 1999–2024. Valimisse kaasatud õpikud, sealhulgas Eesti juhtivate õppekirjanduse kirjastuste (nt Koolibri ja Avita) väljaanded, esindavad emakeeleõpetuse tüüpilist õppevara. Mugavusvalimi kaudu oli võimalik kaardistada just neid tekste ja didaktilisi suundumusi, millega õpilased igapäevases õppeprotsessis tegelikult kokku puutuvad.

3.1.1. Kirjandusmõisted

Kõik uuritud õpikud (aastatel 1999–2024) sisaldavad kirjandusmõisteid, mis on otseselt seotud valdkonna eesmärgiga kujundada nimelt keeleteadlikku ja kirjandust väärtustavat õpilast. Uuritud õpikutes on järjepidevalt esindatud kirjandusmõisted, näiteks *luuletus*, *muinasjutt*, *vanasõna*, *anekdoot*, *koomiks*. Alates 2007. aastast hakkavad ilmuma teabekirjanduse mõisted, näiteks *entsüklopeedia*, *aineregister*, *referaat*, *kokkuvõte*, *teabekirjandus*, *teabetekst*, mis viitavad teabetekstide kasvavale rollile õppekirjanduses. Kõige uuemad õpikud (nt 2024) sisaldavad kaasaegsemaid mõisteid, näiteks *graafiline romaan*. Lisaks on märgata didaktilist nihet protsessikesksuse suunas, näiteks 2024. aasta õpikud toovad sisse mõisted *mustand* ja *puhtand*, mis suunavad õpilast teadlikule tekstiloomele. Samuti torkab silma, et uuemad õpikud pigem liigitavad muinasjutte, näiteks *imemuinasjutt*, *loomamuinasjutt*, *kunstmuinasjutt* ning annavad neile üksikasjaliku

kirjelduse. Uuemad õpikud toovad esile ka teksti struktuuri, näiteks *sissejuhatuse, sündmustiku, teema ja tegelased*. (lisa 2, tabel 5)

Saadud andmed näitavad, et hoolimata kirjastusest ja õpiku ilmumisaastast leidub õpikutes kirjandusmõisteid. Osa neist on kasutusel järjepidevalt, osa on uuemad ja tänapäevasemad ning peegeldavad ühiskonna tehnoloogilist ja sotsiaalset arengut. Esitatud kirjandusmõisted kuuluvad kirjandusteaduslikku metakeelde (Org, s.a.). Need arendavad õpilaste kirjakeeleoskust ning aitavad neil kirjandusteoseid arutada, analüüsida ja mõista. Kirjandusmõisted ei ole üksnes lisad, vaid kujundavad õpilaste oskust tekste mõtestada. Seega võib järeldada, et kui õpikud esitavad kirjandusmõisteid süsteemselt, suunavad autorid õpilasi märkama tekstide mitmekesisust, neid liigitama ja sügavamalt mõistma. Nii toetavad nad ka õppekava keeleteadlikkuse eesmäärke.

3.1.2. Mõistesõnastikud

Mõistesõnastike kaardistamise eesmärk oli välja selgitada, milliste vahenditega toetatakse 4. klassi eesti keele õpikutekstide mitmekesisuse mõistmist. Analüüs näitas, et enamikus vaadeldud õpikutes on mõistesõnastikud ja sõnaseletused olemas. See on oluline eeldus, et õpilased omandaksid ainealase sõnavara ning saaksid aru keerukamate ja eriilmelisematest tekstidest, nagu on ilukirjandus ja rahvaluule. Mõistesõnastike järjepidev kasutus näitab seda, et õpikute tekstid on mitmekesised ning selgitused aitavad õpilastel neid mõista (Uibu & Timm, 2014).

Kaardistamise käigus selgus, et algallikates on sõnavara esitatud ilma kindla grammatilise struktuurita, järgides pigem teksti kulgu või teemade käsitlemise järjekorda. Uurimistöös on andmed süstematiseeritud. Esitatud sõnad jaotasin sõnaliikide ehk põhiliste leksikaalgrammatiliste klasside kaupa, lähtudes eesti keele süntaksist (Erelt jt 2017, lk 58). Niisugune liigitus võimaldas sõnavara põhjalikumalt analüüsida.

Nimisõnade hulgas esinevad näiteks *leem, sahver, raiepakk, palitu, ballaad, plats, parun, regi, silmalumm, novell*. Kaardistamise analüüs näitas, et nimisõnade osakaal on teiste sõnaliikidega võrreldes suurem, mis kinnitab nominaalsuse olulisust ühe teksti arusaadavuse kriteeriumina (Puksand & Kerge, 2012, lk 183). Omadussõnad, nagu *sõge, hubane, igerik, hurmav, pesuehtne, kentsakas* väljendavad tekstide omadusi ning aitavad mõista kujundlikku keelt. Tegusõnade hulgas esinevad näiteks *kaema, talitama, kapsama, rühkima, siginema* ja *lontsima jt*, mis on iseloomulikud eelkõige jutustavatele tekstidele. Lisaks

esinevad ka määrsõnad, näiteks *sutike, targu, esteks, mornilt, bravuurikalt* jt, mis täpsustavad tegevuse viisi, aega ja määra.

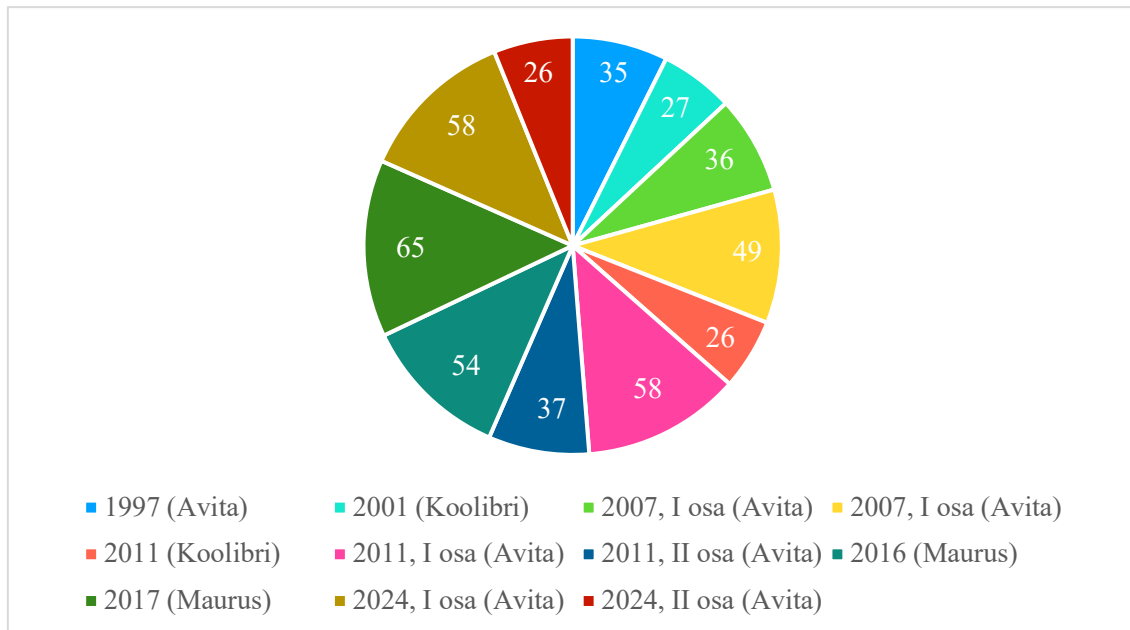
Selline sõnaliikide mitmekesisus viitab tekstiliikide varieeruvusele. Sarnasele järeldusele on jõudnud ka uurijad, rõhutades, et muude sõnaliikide rohkus suurendab teksti sõltuvust kontekstist, muudab selle tähenduslikult mitmekihilisemaks ja avardab tõlgendusvõimalusi (Heylighen & Dewaele, 2002). Uurimistöös leidsin, et mõistesõnastike esitusviis on ajas muutunud. Kui varasemates õpikutes on need vaid õpiku lõpus, siis uuemates väljaannetes (nt Avita 2007, 2024) on sõnaseletused esitatud vahetult tekstide juures. See suundumus võib toetada lugemisprotsessi dünaamiliselt, võimaldades õpilastel tähendust kontrollida ilma põhitekstist eemaldumata.

Analüüsist selgus, et mõistesõnastike abil saadakse aru nii ainetekstide eripärast kui ka osatakse tekstiliike seostada laiema kultuurikontekstiga. Neis esinev sõnavara hõlmab ühtaegu kirjandusõpetuse spetsiifilisi mõisteid (nt *romaan, ballaad, novell, poeem, eepos*); arhaisme ja murdesõnu (nt *aader, händ, kukkur, leem, pedajas, pikkpoiss, kaelkott, regi* jt), mis kannavad olulist kultuurilist ja ajaloolist tähendust.

Sõnavara rikastub, kui kasutada žanrile omaseid väljendusvahendeid, mida on lihtne õppida (Puksand & Kerge, 2012, lk 192). Sõnastike olemasolu aitab õpilastel paremini mõista mitmesuguseid tekste, sealhulgas kirjanduskaanonisse kuuluvaid, mis võivad muidu raskesti arusaadavaks jääda. Lisaks toetab neis esinev sõnavara kujundliku keele, näiteks vanasõnade ja rahvaluule mõistmist. Seega võib järeldada, et mõistesõnastikud ei ole pelgalt lisamaterjal, vaid oluline vahend, mis aitab märgata ja mõista tekstide mitmekesisust. Samuti aitavad need tõlgendada kujundlikku keelt ning paremini mõista ainetekstide keelelist ja sisulist ülesehitust (Aruvee & Puksand, 2019).

3.2. Tekstiliikide suhteline esinemissagedus

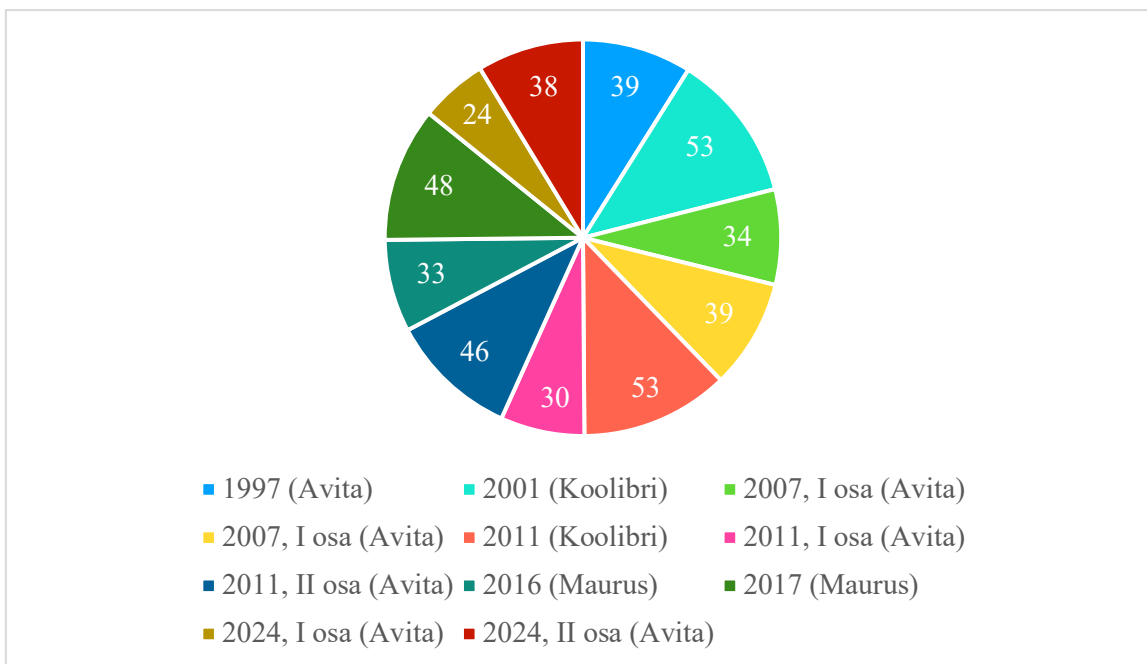
Kvantitatiivse analüüsi põhjal tuli välja, et aime- ja meediatekstide osakaal varasemate õpikute tekstidega võrreldes on kasvanud 27 tekstilt (2001) 65 tekstini (2017).

Joonis 1. Aime- ja meediatekstide osakaal (autori koostatud)

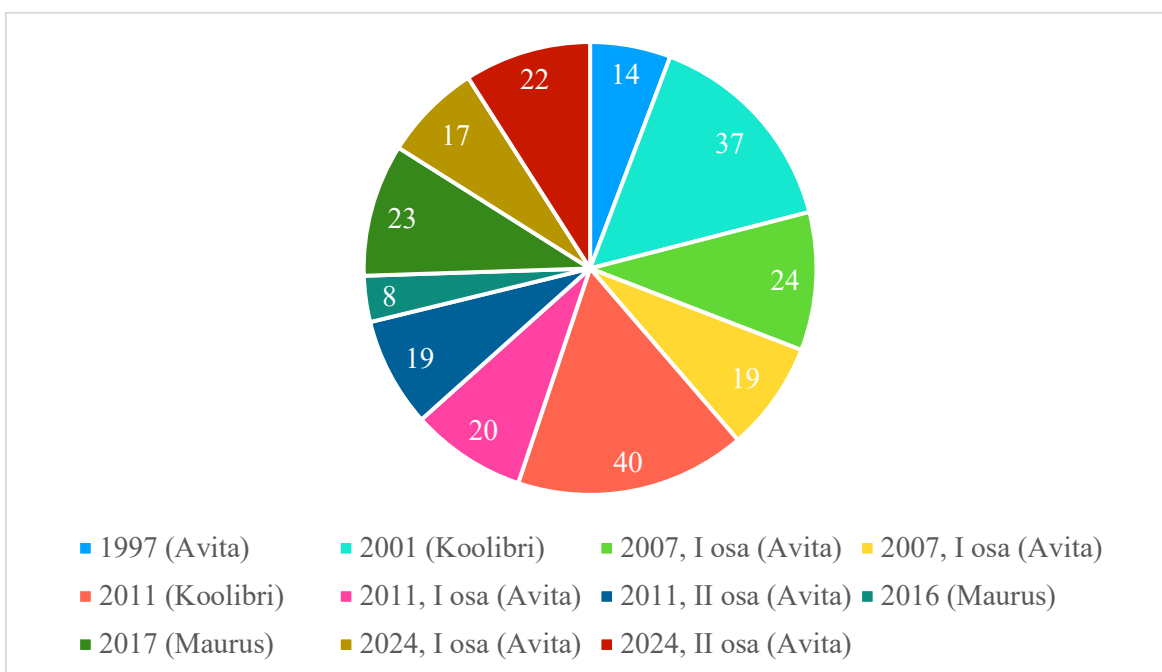
Tehnoloogiline areng seab inimestele üha suuremaid nõudmisi (Säljö, 2003, lk 266), mis mõjutavad paratamatult ka info, teadmiste ja oskuste omandamist, seega muutuvad ajapikku ka aineoskused ja -pädevused. Selle tulemuse põhjal on mõistetav, miks leidub õpikutes rohkem aime- ehk teabetekste. Ühiskonnas, kus infohulk on kasvamas ning selle kvaliteet on muutlik, toetavad RÕKi eesmärged kõige otsesemalt just teabetekste. Seetõttu võib järeldada, et aime- ja teabetekstide osakaal õpikutes on kooskõlas laiemate tehnoloogiliste ja ühiskondlike arengutega, kujundades tänapäeva ühiskonnas oodatavaid pädevusi.

Ilukirjanduse käsitlemisel, kus keskendutakse elamuste, kujutluste ja meeleolude väljendamisega (Kasik, 2021, lk 49), on eepika osakaal õpikutes vähenenud, varasemates õpikutes (nt 2001 ja 2011) oli see 53 teksti, uuemates on langenud 24-ni (2024, I osa). See viitab, et ilukirjanduse osakaal neljandate klassi keeleõpetuses väheneb (lisa 3, tabel 6).

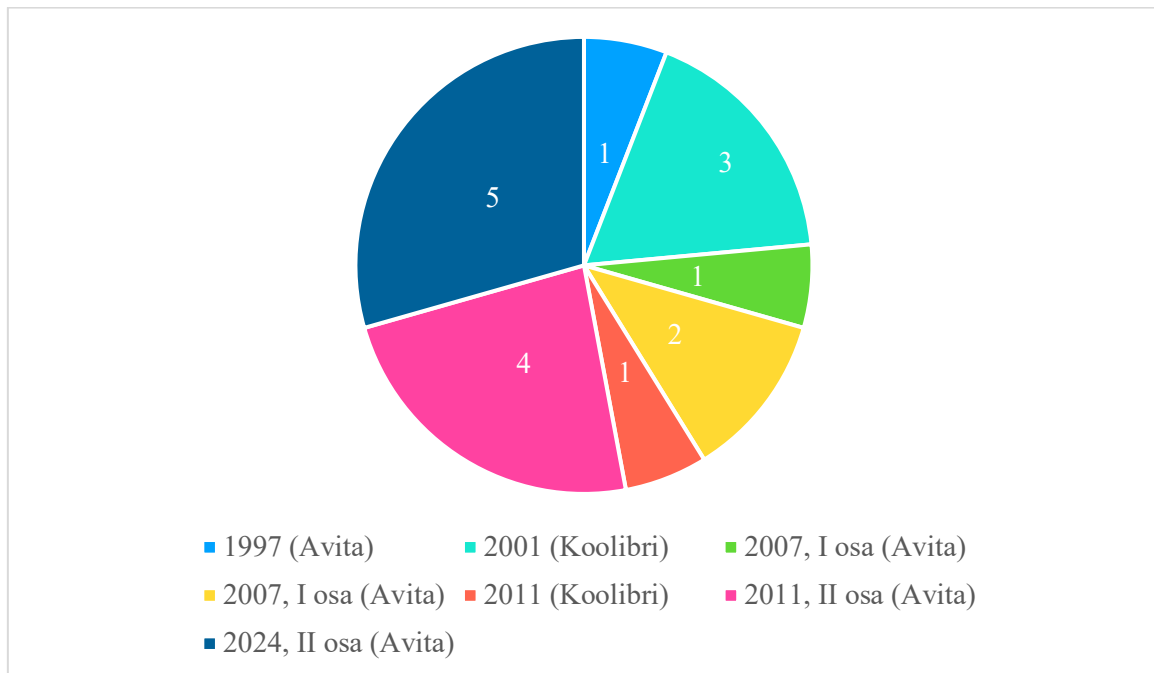
Joonis 2. Eepika (autori koostatud)

Lüürika osakaal on varieeruv ning selle tulemus on suuresti kõikuv (nt 37 aastal 2001 vs. 8 aastal 2016), mis viitab sellele, et luule esinemine õpikus sõltub suuresti autorite/kirjastuse valikust ja pigem ei ole standardiseeritud. Peale selle näitasid tulemused, et kuigi luulet esineb, ei ole see enamasti õpikutes fookuses. Vastukaaluks peetakse riimilist luulet oluliseks, sest see jääb kergesti meelde ja aitab eristada luulet proosast (Saar, 2023).

Joonis 3. Lüürika (autori koostatud)

Koomikseid esineb enamasti vähe, kuid erand on 2024. aasta II õpik, kus nende osakaal on 5 (lisa 3, tabel 6).

Joonis 4. Koomiks (autori koostatud)

Ühtlasi vähendab selline tendents õpilaste võimalusi kokku puutuda õppekava aluseks oleva kirjanduskaanoniga ja kinnitab nüüdisaegse kirjanduse eelistamist koolides klassikalise kirjanduse ees. (Org, 2021, lk 9). Sellest nähtub, et arendades küll žanriteadlikkust (Aruvee, 2016), jäetakse teatud žanrid, näiteks dramaatika ja lüroepika, õpikutest välja. Sellega suureneb õpetajale vastutus neid tekste õppekavaväliselt leida, muutes õpetamise kvaliteedi ebaühtlaseks.

3.3. Kirjanduskaanoni tekstide kordumine

Kolmanda uurimisküsimuse vastustest selgub, millised kaanonitekstid korduvad eri õpikutes, millistesse tekstiliikidesse need kuuluvad ning kuidas need esinevad Avita ja Koolibri õpikutes eri aastatel.

Eepika:

- Jüri Parijõe (1892–1941) „Kui isa kinkis raamatuid” esineb neljas õpikus (2001; 2011, I osa; 2017; 2024 II osa);

- Eno Raud (1928–1996) „Sõjakirves on välja kaevatud” esineb kolmes õpikus (2007, I osa; 2011, I osa; 2024 II osa) ning August Jakobsoni (1904–1963) „Hiir ja varblane” on samuti kolmes õpikus (2007, I osa; 2011, II osa; 2024, II osa);
- Friedrich Reinhold Kreutzwaldi (1803–1882) „Vaeslapse käsikivi” (2011, II osa ja 2024, II osa); Voldemar Milleri (1911–2006) „Raamatud omavahel” (2007, I osa ja 2011, I osa) ja „Delfiin” (2007, I osa ja 2011 II osa) on esitatud kahes õpikus; Aino Perviku (1932–2025) „Härja LugemisHull” (2011, I osa ja 2024, I osa) ning Eesti rahvajutt „Rebase ja vähi võidujooks” (2007, I osa ja 2011, II osa) esineb samuti kahes õpikus.

Tabel 2. Õpikutes korduvalt kasutatud kirjanduskaanonisse kuuluvad teosed/tekstid eepika näitel

Autor	Teos	Õpikute arv	Väljaande aastad (osad)
Jüri Parijõgi (1892–1941)	„Kui isa kinkis raamatuid”	4	2001 ; 2011, I osa ; 2017 ; 2024 II osa
Eno Raud (1928–1996)	„Sõjakirves on välja kaevatud”	3	2007, I osa ; 2011, I osa ; 2024 II osa
August Jakobson (1904–1963)	„Hiir ja varblane”	3	2007, I osa ; 2011, II.osa; 2024, II osa
Friedrich Reinhold Kreutzwald (1803–1882)	„Vaeslapse käsikivi”	2	2011, II osa ja 2024, II osa
Voldemar Miller (1911–2006)	„Raamatud omavahel”	2	2007, I osa ja 2011, I osa
	„Delfiin”	2	2007, I osa ja 2011 II osa
Aino Pervik (1932–2025)	„Härja LugemisHull”	2	2011, I osa ja 2024, I osa
Eesti rahvajutt	„Rebase ja vähi võidujooks”	2	2007, I osa ja 2011, II osa

Allikas: Tartu Ülikooli Narva kolledž. Autori koostatud.

Lüürika:

- Eno Raua (1928–1996) „Vanapaar” (2007, I osa; 2011, II osa; 2024, II osa) esineb kolmes õpikus ja Leelo Tungla (1947) „Pille ja Tiidu” (2007, I osa; 2011, I osa; 2024, I osa) on samuti kolmes õpikus.
- Leelo Tungla (1947) „Kolm sõpra ja neljajalgne” (2011, I osa ja 2024, I osa), „See väike maa” (2011, II osa ja 2024, II osa) ning „Kõige ilusam jõulupuu” (2001; 2011, Koolibri) esinevad kahes õpikus; Hando Runneli (1938) „Kosmose jõgi on taevas” (2011, I osa ja 2024, I osa); Ernst Enno (1875–1934) „Linnukeste jõululaul” (2011, I osa ja 2024, I osa); Eno Raua (1928–1996) teosed „Pada ja katel” (2007, I osa; 2011, I osa) ja „Päevavaras” (2011, II osa; 2024, II osa) ning Ellen Niidu (1928–2016) „Väikekuningajutt” (2011, II osa; 2024, II osa) esinevad samuti kahes õpikus. (lisa 4, tabel 7)

Tabel 3. Õpikutes korduvalt kasutatud kirjanduskaanonisse kuuluvad teosed/tekstid lüürika näitel

Autor	Teos	Õpikute arv	Väljaande aastad ja osad
Eno Raud (1928–1996)	„Vanapaar”	3	2007, I osa ; 2011, II osa ; 2024, II osa
	Pada ja katel”	2	2007, I osa; 2011, I osa
	„Päevavaras”	2	2011, II osa; 2024, II osa
Leelo Tungla (1947)	„Pille ja Tiidu”	3	2007, I osa ; 2011, I osa ; 2024, I osa
	„Kolm sõpra ja neljajalgne”	2	2011, I osa ja 2024, I osa
	„See väike maa”	2	2011, II osa ja 2024, II osa
	„Kõige ilusam jõulupuu”	2	2001; 2011
Hando Runnel (1938)	„Kosmose jõgi on taevas”	2	2011, I osa ja 2024, I osa
Ernst Enno (1875–1934)	„Linnukeste jõululaul”	2	2011, I osa ja 2024, I osa
Ellen Niit (1928–2016)	„Väikekuningajutt”	2	2011, II osa; 2024, II osa

Allikas: Tartu Ülikooli Narva kolledž. Autori koostatud.

Kirjanduskaanonist korduvad õpikutes kas eepika- või lüürikateosed ja nende katkendid. Eepika näitel on näha, et kõige püsivamalt ehk neljal korral esineb õpikutes Jüri Parijõe

(1892–1941) jutt „Kui isa kinkis raamatuid”, mis tõendab kirjaniku erakordset vastupidavust ajas. Eno Raua (1928–1996) looming kordub nii eepika- kui ka lüürika- žanrites, kuuludes ka mõlemas kategoorias enim korduvate teoste autorite hulka. Leelo Tungal (1947) on lüürikas samuti mitme korduva teosega esindatud, mis viitab sellele, et eelmainitud autorid ja nende teosed on kindlalt juurdunud koolide lugemisvarasse. Olenemata ajast ja RÕKi eesmärkidest, peetakse neid tekste ja autoreid endiselt tähtsaks, kui õpetatakse lugema või tekste analüüsima.

3.3. Järeldused ja arutelu

Bakalaureusetöö tulemused näitavad, et 4. klassi eesti keele õpikute arengut on viimastel kümnenditel suunanud eelkõige riikliku õppekava (RÕK) eesmärk kujundada õpilastes funktsionaalset kirjaoskust ja meediapädevust. Kvantitatiivne analüüs kinnitab, et tekstivalikus on toimunud muutus, varasemaga võrreldes on suurenenud aime- ja teabetekstide osakaal ilukirjanduslike tekstide, eriti eepika arvelt.

Seda muutust saab tõlgendada laiemalt ehk seoses ühiskondlike arengutega. Infoühiskonnas, kus toimub pidev teabe kasv ja selle kvaliteeditase on erinev, muutub aina tähtsamaks osata kriitiliselt lugeda, teha valikuid ja luua seoseid (Säljö, 2003, lk 266). Sellest lähtuvalt toetavad teabetekstid RÕKi eesmarke täpsemalt kui ilukirjandus, võimaldades arendada praktilisi ja igapäevaelus vajalikke oskusi. Mistõttu saab järeldada, et muutus tekstivalikus ei ole juhuslik, vaid on seotud uute hariduslike suundumustega.

Samas ei ole muutus ainult kvantitatiivne nihe, vaid see mõjutab ka sisuliselt kirjandusõpetust. Ilukirjanduse, eriti eepika väiksem osakaal piirab õpilaste kokkupuudet kirjanduskaanoniga, mis on aegade jooksul olnud keele- ja kirjandusõpetuse oluline osa. Niisugune areng kinnitab Andrus Orgi (2021) viidet, et kirjandusõpetus on nihkunud klassikaliselt kirjanduselt nüüdiskirjandusele ja tähelepanu on rohkem funktsionaalsel kirjaoskusel. Vaatamata sellele, et nüüdiskirjandus on õpilastele kergem ja arusaadavam, võib klassikalise kirjanduse väiksem osakaal vähendada nende teadmisi kultuurist ning kokkupuudet erineva keele ja stiiliga tekstidega.

Juhtumiülene sisuanalüüs näitas, et õpikute koostamisel ei lähtuta üksnes RÕKi nõuetest, vaid olulisena tõusevad esile ka autorite isiklikud kogemused ja pedagoogilised seisukohad. Intervjuudest selgus, et õpikuid luuakse sageli praktilisest vajadusest, et materjal vastaks paremini õpetajatöö nõudmistele ning oleks õpilastele huvitav ja arusaadav. See kinnitab

Krista Kerge mõtet, et õppekava ei ütle täpselt, kuidas õpetada, vaid õppimise tulemus sõltub sellest, milliseid valikuid teevad õpetaja ja õppematerjali autorid (Kerge, 2010).

Allpool toon näiteid intervjuudest õpikute autoritega.

A-I1: „oli mul ka see kogemus, et ma tegelikult ei olnud siamaani saanud kasutada mitte ühtegi õpikut, 100 protsenti. Ma pidin ikkagi ise otsima juurde erinevaid materjale.”

A-I2: „Püüdsin, püüdsin teha sellise õpiku, mida mina õpetajana saaksin hästi kasutada.”

A-I3: „Et need pakuksid huvi lastele, oleks arendavad ja köitvad.”

A-I4: „Siis, kui ma hakkasin ise õpetama, siis ma alguses kasutasin neid mõnda olemasolevat õpikut, aga siis ma kohe tundsin, et ma enam täpselt ei mäleta, aga sain aru, et need peaksid olema huvitavamad, süsteemsemad.”

A-I5: „Ma lähtusin sellest, et oleks õpilased puudutavad, et need teemad ei jääks liiga kaugeks õpilastest. Sellest, et seal oleks läbiv, nagu läbivad tegelased, läbiv lugu ehk siis õpilane saab nagu kaasa elada kellelegi ja läbi selle õppida uusi asju. Et seal oleks erinevad oskused esindatud ehk siis õpilane saaks ise, saaks infot vastu võtta, aga saaks ka seda ka luua.”

A-I6: „Me lähtume, ma arvan ikkagi aus vastus jälle on see, et oleks hea kohane, kõige lihtsam, et see on hea kohane”

Lisaks sellele on tekstivalikul arvestatud ka väärtuskasvatusega. Õpikute autorid püüavad vältida stereotüüpe ning vormida õpilastes tänapäevaseid sotsiaalseid hoiakuid. Tekstide roll on lisaks keeleõpetuslikule ülesandele ka kasvatav, arendades õpilastes sotsiaalseid ja kultuurilisi väärtusi.

A-I3: „Olen vältinud soostereotüüpide edasi kandmist, nt kui kaasautor lõi teksti, kus isa istus diivanil lehte lugedes, ema pesi köögis nõusid, poeg mängis arvutimänge ja tütar õppis, siis vahetasin kõik rollid...”

Tulemused näitavad ka teatud vastuolu. Kuigi õpikutes arendatakse žanriteadlikkust ning rõhutatakse erinevate tekstiliikide tähtsust (Aruvee, 2016 lk 13), ei esine kõik žanrid võrdselt. Eriti vähe on dramaatikat ja lüroepikat. See võib piirata õpilaste kokkupuudet tekstide mitmekesisusega ning vähendada nende oskust mõista erinevaid kirjanduslikke

forme. Kui eri žanre ei tunta, on keelt raskem paindlikult kasutada ja eri olukordi mõista (Raidlepp, 2015 lk 12), mistõttu on selline tasakaalu puudumine probleem.

Kuigi kirjanduskaanon ei ole enam õpikutes prioriteet, on selle mõju siiski märgatav. Teatud autorid ja teosed, nagu Jüri Parijõe jutud või Eno Raua looming, esinevad õpikutes korduvalt, mis toob esile nende püsiva väärtuse kirjandusõpetuses. See näitab, et ka muutuvates haridusoludes on jäänud alles vajadus pakkuda õpilastele kultuuriliselt olulisi tekste. Samas on kaanon valikuline, mis suurendab õpetaja kui tekstide vahendaja osatähtsust.

Oluline järeldus puudutab ka kirjandusmõistete ja mõistesõnastike osa. Tulemused näitavad, et need ei ole õpikutes vähem tähtsad, vaid täidavad olulist didaktilist funktsiooni. Need aitavad õpilastel mõista tekstide tähendust, laiendavad sõnavara ning tõstavad žanriteadlikkust. Mõistesõnastike asukoht toetab lugemisprotsessi. Kui sõnaseletused on teksti juures, on teksti lihtsam lugeda ja saadakse selle sisust kiiremini aru.

Kokkuvõttes näitab see, et 4. klassi õpikutes püütakse leida tasakaalu kahe asja vahel, ühelt poolt õpetada praktilisi lugemisoskusi ja samal ajal hoida sidet kirjanduse ja kultuuriga. Praegu on aga suurem rõhk teabetekstidel. Seetõttu võiks õpikutes olla rohkem eri tekstiliike ja ka klassikalist kirjandust, et arendada õpilastes nii lugemisoskust kui ka teadmisi kultuurist- ja kirjandusest.

KOKKUVÕTE

Bakalaureusetöö „Kirjanduskaanon kui tekstiliikide mitmekesisuse mõjutaja 4. klassi eesti keele õpikute näitel” eesmärk oli selgitada tekstiliikide esinemissagedus 4. klassi õpikutes ning kirjanduskaanonisse kuuluvate tekstide osakaal. Lisaks kaardistasin kirjandusmõistete ja mõistesõnastike olemasolu ning analüüsisin õpikuautorite tekstivaliku põhimõtteid.

Uurimistöös rakendasin segameetodit. Kvantitatiivses osas analüüsisin ajavahemikus 1999–2024 ilmunud 11 õpiku tekstikoosseisu kontentanalüüsi abil. Kvalitatiivses osas viisin läbi poolstruktureeritud intervjuud õpikuautoritega, et selgitada tekstivaliku tagamaid. Tekstid liigitasin RÕKi käsitluse alusel eri tekstiliikidesse ning kaardistasin nende esinemissagedus ja kaanonitekstide korduvus.

Tulemused näitasid, et õpikutes on ülekaalus eepika ja lüürika, samas kui dramaatikat ja lüroepikat on väga vähe. Aime- ja teabetekstide osakaal on ajan tõusnud, mis juhib tähelepanu muutustele hariduslikes eesmärkides ning rõhuasetuses funktsionaalsele kirjaoskusele. Kirjanduskaanon on õpikutes endiselt esindatud, kuid valik on kitsas, keskendudes üksikutele autoritele (nt Jüri Parijõgi, Eno Raud, Leelo Tungal), kelle teosed korduvad mitmes õpikus. See näitab kaanoni püsivust, kuid see ei ole piisavalt mitmekülgne.

Kirjandusmõisted ja mõistesõnastikud esinevad järjepidevalt, aidates mõista tekste ja kujundada arusaama erinevatest tekstiliikidest. Nende esitusviis on aja jooksul muutunud, liikudes aina rohkem tekstide juurde, mis muudavad kergemaks õpilaste lugemisprotsessi. Intervjuude põhjal selgus, et tekstivalikut mõjutavad lisaks RÕKile ka autorite pedagoogilised põhimõtted ning soov pakkuda õpilastele huvitavaid ja eakohaseid tekste.

Uurimistööst järeldub, et tekstiliikide mitmekesisus ei ole õpikutes piisavalt tasakaalus ning kirjanduskaanon mõjutab tekstivalikut, jättes osa žanre tagaplaanile või üldse välja. Selle tulemusel sõltub õpilaste kokkupuude kirjanduse mitmekesisusega suures osas õpetaja valikutest. Seetõttu võiks edaspidi suurendada õpikutes nii tekstiliikide mitmekesisust kui ka kirjanduskaanoni osakaalu, et toetada õpilaste keelelist ja kultuurilist arengut.

KASUTATUD KIRJANDUS

Aine valdkond „Keel ja kirjandus” (2023). RT I, 08.03.2023, 1. https://www.riigiteataja.ee/akti/isa/1231/2202/5006/18m_pohi_lisa1.pdf (viimati vaadatud 17.03.2026)

Annus, E. (2000). Kuidas tekib kirjanduskaanon. *Keel ja Kirjandus*, 1 2000, 10–17

Aristoteles (1982). Luulekunst. *Keel ja Kirjandus*, 7-8 1982, 337, 393

Aruvee, M. (2018). Autentsed tekstid põhikoolitundides. *Oma Keel 1-2018*, 41–49

Aruvee, M. (2016). *Tekstikeskne keeleõpetus põhikoolis: teoreetiline taust, vastutuse jagamine ja metoodika*. Emakeele Seltsi aastaraamat 62, 9–37

Aruvee, M. & Puksand, H. (2019). Kirjaoskuse arendamine eesti keele ja kirjanduse õpetajate vaatevinklist: sillad ja kuristikud teooria ja praktika vahel. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri*, nr 7(2), 2019, 154–180. <https://doi.org/10.12697/eha.2019.7.2.07> (viimati vaadatud 26.04.2026)

Beilmann, M. & Rämmer, A. (2025). *Valimi moodustamine*. Tartu Ülikool. <https://samm.ut.ee/valimi-moodustamine/> (viimati vaadatud 29.11.2025)

Eesti Vabariigi haridusseadus (1992). RT 1992, 12, 192_§ 6 p 5.

Erelt jt = Erelt, M., Habicht, K., Hennoste, T., Kasik, R., Pajusalu, K., Viikberg, J. (2017) *Eesti keele süntaks*. Tartu: Tartu Ülikool, 58

Google (2025) Tekstiroobot *Gemini*. Mõiste ‘laiendatud kirjanduskaanon’ sõnastusabi vastavalt esitatud algallikatele. Kasutatud 20.06.2025 <https://gemini.google.com>

Haridusministeerium (1928). *Algkooli õppekavad*. Tallinn: Haridusministeeriumi väljaanne. 4-21

Hennoste, T. (1997). Kaanon. Kaanan. *Vikerkaar*, 59-70

Heylighen, F. & Dewaele, J.M. (2002) *Variation in contextuality of language: an empirical measure*. *Foundation of Science* 7 (3), 293-340

Hirsjärvi jt = Hirsjärvi, S. Remes, P., Sajavaara, P. (2005). *Uuri ja kirjuta*. Tallinn: Kirjastus Medicina, 192

Hsieh, H.-F., & Shannon, S. E. (2005). Three Approaches to Qualitative Content Analysis. *ResearchGate* 15(9),1277–1288,
https://www.researchgate.net/publication/7561647_Three_Approaches_to_Qualitative_Content_Analysis (viimati vaadatud 14.03.2026)

Kalda, K. (2012) *Johannes Käis pedagoogi ja hariduse edendajana*. Magistritöö. Tallinn: Tallinna Ülikool

Kalmus jt = Kalmus, V., Masso, A., Linno, M. (2015). *Kvalitatiivne sisuanalüüs*. Sotsiaalse Analüüsi Meetodite ja Metodoloogia õpibaas. <https://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys/> (viimati vaadatud 29.11.2025)

Kasik, R. (2005). *Tekstid ja taustad IV. Tekstiliigivaatlusi*. Tartu: Tartu Ülikool, 7-8

Kasik, R. (2007). *Sissejuhatuse tekstiõppetusse*. Tartu: Tartu Ülikool, 35

Kasik, R. (2008). *Tekstid ja taustad V. Meediatekstide keelekasutus ja selle sotsiokultuurilised taustad*. Tartu: Tartu Ülikool, 46

Kasik, R. (2021). *Elav ja muutuv keel. Valik artikleid 1999-2019*. Tallinn: Emakeele Selts, 49, 109

Kellman, S. G. (2023) *The Literary Canon*. EBSCO andmebaas. <https://www.ebsco.com/research-starters/literature-and-writing/literary-canon> (viimati vaadatud 14.04.2026)

Kerge, K. (2010). *Tekstikeskne keeleõpetus*. Tallinna Ülikool, 2010
<https://oppekava.ee/tekstikeskne-keeleopetus/> (viimati vaadatud 31.01.2026)

Kikas, E. (2010). *Õppimine ja õpetamine esimeses ja teises kooliastmes*. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium, 2010

Krusten jt = Krusten, R., Kumberg, K., Mürsepp, M., Nitra, M., Ojala, H., Palm, J., Reidolv, M., Tarrend, A. (2006). *Lastekirjanduse sõnastik* Tallinn: Eesti Lastekirjanduse Teabekeskus

Lepajõe, K. (2011). *Kirjand kui tekstiliik. Riigieksamikirjandite tekstuaalsed, retoorilised ja diskursiivsed omadused*. Tartu: Tartu Ülikool

Lepik jt = Lepik, K., Harro-Loit, H., Kello, K., Linno, M., Selg, M., Strömpl, J. (2014 täiendatud ja parandatud 2025). *Intervjuu*. Tartu Ülikool. <https://samm.ut.ee/intervjuu/> (viimati vaadatud 29.11.2025)

Lerkkanen, M. K. (2007). *Lugema õppimine ja õpetamine*. Tartu : Tartu Ülikool, 115–129

Merilai jt = Merilai, A., Saro, A., Annus, E. (2007). *Poeetika. Gümnaasiumiõpik*. Tartu: Tartu Ülikool

Org, A. (2017). *Eesti ulmekirjanduse žanrid ja nende poeetika*. Väitekiri. Tartu: Tartu Ülikool

Org, A. (2010). *Kirjandusõpetuse kontseptsioon*. Tartu Ülikool. <https://oppekava.ee/kirjandusopetuse-kontseptsioon/> (viimati vaadatud 30.11.2025)

Org, A. (2021). *Kirjandusõpetuse vaiad ja teljed: põhikooli ja gümnaasiumi ainekavade kontseptsioonist*. Maa sool ja nutipõlvkond: didaktilise pöörde otsinguil. Teesid. Eesti Kirjandusmuuseumi XI kirjandusteaduse suvekool Liivi Muuseumis. Eesti Kirjandusmuuseum, 9.

Org, A. (s.a.). *Koolikirjandus. Lugemistekstide valik põhikoolis. PK Kirjandus*. Haridus-ja Teadmisteminiستيرium. <https://projektid.edu.ee/display/OKMV/PK+Kirjandus> (viimati vaadatud 11.03.2026)

Puksand, H. & Kerge, K. (2012) *Õpikteksti analüüs kirjaoskuse omandamise kontekstis*. Emakeele Seltsi aastaraamat 57 (2011), 162–217, <http://doi.org/10.3176/esa57.09> (viimati vaadatud 05.05.2026)

PRÕK 1999 = Põhikooli riiklik õppekava (1999). RT I 1996, 65/69, 1201. <https://www.riigiteataja.ee/akt/23657> (viimati vaadatud 17.03.2026)

PRÕK 2010 = Põhikooli riiklik õppekava (2010). RT 2010. <https://www.riigiteataja.ee/akt/0000/1327/3133/13275422.pdf> (viimati vaadatud 17.03.2026)

PRÕK 2011 = Põhikooli riiklik õppekava (2011). RT I, 14.01.2011, 1 (viimati vaadatud 15.11.2025)

PRÕK 2023 = Põhikooli riiklik õppekava (2023). RT I, 14.01.2011, 1. (viimati vaadatud 17.03.2026)

Raidlepp, M. (2015). *Emakeele õigekirja ja grammatika õpetamise viisid III kooliastmes*. Magistritöö. Tallinna Ülikool, eesti keele ja kultuuri instituut. Tallinn: Tallinna Ülikool; 1 <https://www.etera.ee/zoom/4177/view?page=1&p=separate&tool=info> (viimati vaadatud 17.03.2026)

Saar, O. (2023). Lasteluulest lasteluuletajatega. *Õpetajate Leht*. <https://www.opleht.ee/2023/06/lasteluulest-lasteluuletajatega/> (viimati vaadatud 15.02.2026)

Sutrop, M. (2019). *Ekspertrühmade tulevikuvisionid ja ettepanekud Eesti haridus-, teadus-, noorte- ja keelevaldkonna arendamiseks aastatel 2021-2035*. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium. <https://www.digar.ee/arhiiv/et/raamatud/125983> (viimati vaadatud 29.11.2025)

Säljö, R. (2003). *Õppimine tegelikkuses*. Võru : AS Võru Täht, 94; 238; 263-266

Trubok, E. (2020). *Kirjandusklassika käsitlemine*. Loengu materjal, PPT. Tartu Ülikool Narva kolledž

Uibu, K. & Timm, M. (2014). *Sõnasemantika ja teksti mõistmine põhikooli esimeses ja teises kooliastmes*. Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat <http://dx.doi.org/10.5128/ERYa10.20> (viimati vaadatud 26.04.2026)

Veidemann, R. (2021). *Eesti kirjanduse mõte*. Tartu: Ilmamaa, 10; 70-143

Õppekirjandusele esitatavad nõuded, õppekirjanduseretsenseerimisele ja retsensentidele esitatavad miinimumnõuded ning riigi poolt tagatava minimaalse õppekirjanduse liigid klassiti ja õppeaineti (2016) RT I, 29.03.2016, 1 <https://www.riigiteataja.ee/akt/129032016001> (viimati vaadatud 14.11.2025)

Õunapuu, L. (2014) *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteaduses*. Tartu: Tartu Ülikool, 150, 256

LISAD

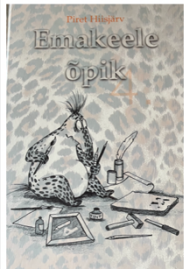
Lisa 1. Analüüsitavad õpikud

Tabel 4. Õpikute ülevaade

Õpikute nimetus	Õpikute autor(id)	Illustratsioonide ja piltide autor(id)	Lehekülgede arv, pehme või kõva kaantega	Lehekülje kujundus	Missugused teemad on õpikus?
Emakeelele ABC IV klassi õpik; Koolibri, Tallinn 2001 	Viivi Maanso, Kaider Vardja, Merike Vardja	Henno Käo, Peeter Laurits, Kalju Suur, Hillar Uus, Jaak Siirak, Ilon Wikland, Eva-Maria Metcalf, Tony Wolf, Teet Kuusmaa	Kõvade kaantega õpik: 255 lk	Õpikus on palju erinevaid, suuri ja värvilisi pilte. Kõik teemade ja teoste pealkirjad on rohelises kirjas. Mõned lehed on täisvärvilised. Eesti looduse kirjeldamiseks on fotod elust. Roheliste raamides on ülesanded, roosades raamides on reeglid või põhimõtted. Iga teksti teos on värvilise illustratsiooniga toetatud.	Õpik on ülesehitatud tähestiku alusel. Sisukord: - Aabits - Alfabeet ehk tähestik - Aeg - Ajaleht, ajakiri - Eestimaa - Eesti, mu isamaa - Eesti kirjandusest - Emakeel - Esperanto - Häältest ja häälikutest - Isa - Intervjuu - Jõulud lähenemas - Jõulukaart rõõmustab - Jõulusalme - Jõulude järel - Jaanipäev

Õpikute nimetus	Õpikute autor(id)	Illustratsioonide ja piltide autor(id)	Lehekülgede arv, pehme või kõva kaantega	Lehekülje kujundus	Missugused teemad on õpikus?
					suve suursündmus - Keelest üldse - Kõnetame kaasinimesi - Kiri - Kuidas kirjutada - Koomiks - Loodusest - Lause - Muistend ja muinasjutt - Minevik ja olevik - Nali ja naer - Otsekõne - Näidend ja näitlemine - Oma nimi igaühel - Põnevusjutud ja rõõvliraamatud - Raamatuist veel - Kas rõõvli raamat või rõõvliraamat? - Salajased asjad - Salakirjutada suudab igaüks - Sõnad ja sõnaraamatud - Töö - Tööd on mitmesugust - Töö nõuab tarkust - Tarkuski ei tule tööta - Tuleta meelde koma kasutamist - Vastandid - Õige ja vale - Õigekirja kordamiseks - Äraspidi, pahupidi, tagurpidi - Onu Ööbik Öösorri tänavast - Üks ülesanne veel - Midagi üllasket

Õpikute nimetus	Õpikute autor(id)	Illustratsioonide ja piltide autor(id)	Lehekülgede arv, pehme või kõva kaantega	Lehekülje kujundus	Missugused teemad on õpikus?
					- Mida on vaja teada, et õigesti kirjutada - Kirjandusmõisted - Kontrolli sõnade õigekirja ja tähendust
Emakeele õpik 4.klassile: Avita Tallinn, 1997, 1999	Piiret Hiisjärvi	Piia Maiste, Anne Linnamägi, Elbert Tuganov	Kõva kaantega õpik: 221 lk	Õpikus on esitatud peamiselt musvalgelised illustratsioonid, mõned pildid on värviga. Õpikus on hästi tekste. Illustratsioonid on suhteliselt vähe. Teemade pealkirjad on erineva värviga, aga pealkirjad on valdavalt mustad. Värvilised on peamiselt teoste kaaned, mida soovitatatakse lastel lugeda ning mille katkendid on esitatud tööülesandena. Õpikus on esitatud värvilised Eesti paberrahad. Esitatud palju karikatuuri.	Sisukord: - Mida õppida? - Leppemärgid - Kuidas õppida emakeelt suheldes - Koolist nii- ja naamoodi - Kirjutusmaterjalid läbi aegade - Õpime ennast tundma! - Aastaring - Kuidas kasvatada oma vanemaid? - Koertes... ja teistest loomadest - Raha, raha... - Astume sisse filmi maailma - Auto - kas tõelisus või unistus

Õpikute nimetus	Õpikute autor(id)	Illustratsioonide ja piltide autor(id)	Lehekülgede arv, pehme või kõva kaantega	Lehekülje kujundus	Missugused teemad on õpikus?
Eesti keele õpik 4.klassile I osa Avita, Tallinn 2007	Kaja Sarapuu, Liisi Piits, Jaak Urmet, Lauri Vanamõlder	Hillar Mets, Kristjan Allik, Edgar Valteri pilt, Richard Kaljo pilt, Jüri Mildebergi pilt, Ivan Šiškin „Hommik männimetsas“, Jaan Janseni pilt, Alvar Jaaksoni pilt, Vive Tolli pilt, Jaan Janseni pilt, Silvi Väljal pilt, Siima Škopi pilt, Lüüdia Vallimäe-Marki pilt, Raivo Järvi pilt, Jaan Tammsaare pilt, Lilian Härmi pilt, Radek Pilari pilt, Anni Piits Jamniku pilt, Josef Čapeki pilt	Pehmete kaantega õpik: 175 lk	Õpikus on esitatud värvilised suure suurusga pildid, mõned neist on karikatuursed, mõned pildid on looduse kirjeldusest elust. Loomade ja lindude kirjeldamiseks on esitatud Eesti riigi loomastik. Ülesanded ja küsimused on esitatud eraldi värviliste kastidega. Lillas kastis on reeglid, helesinisel taustal on tekstid, mis mõeldud lisalugemiseks, sinises kirjas ülesanded, helekollased kastid on näited, kuidas harjutusi teha. Sõnaseletused on teksti lõpus punases kirjas. Hääldusjuhised on teksti juures rohekas kirjas.	Sisukord: - Millest raamatud räägivad? - Suur ja väike - Kaunima keele poole - Kas tekst räägib alati tõtt? - Kirjeldamine - Jutud koosnevad lausetest - Loeme muinasjutte - Kiri toob teateid - Jõulumeeleolu - Mõisted

Õpikute nimetus	Õpikute autor(id)	Illustratsioonide ja piltide autor(id)	Lehekülgede arv, pehme või kõva kaantega	Lehekülje kujundus	Missugused teemad on õpikus?
Eesti keele õpik 4.klassile II osa Avita 2007	Kaja Sarapuu, Liisi Piits, Jaak Urmet, Lauri Vanamõlder	Hillar Mets, Kristjan Allik, Kristina Kassi pildid, Silvi Väljal pilt, Reet Helisabeth Karmi pilt, Pauline Baynesi pildid, Hugo Mitti pilt, P.P.Rubens „Susanna Lundeni portree“, Ilon Wiklandi pilt, Jüri Ping pilt, Edgar Valteri pilt, P.Liivak „Kalevipoeg põrgus“, E.Kotsar „Kalevipoeg isa haual“, Herald Eelma pilt, V.Alfejevski pildid, Ernest Howard Shepardi pildid, G.Valgu pilt, Eric Palmqvisti pildid,	Pehmete kaantega õpik: 204 lk	Õpikus on esitatud värvilised erineva suurusga pildid, mõned neist on karikatuursed, mõned pildid on looduse kirjeldusest elust. Looduse kirjeldamiseks on esitatud Eesti riigi maastik. Lillas kastis on reegel, mis tuleb meelde jätta. Helesinisel taustal on tekstid, mis mõeldud lisalugemiseks. Harjutused, küsimused ja ülesanded on sinises kirjas. Helekollases taustas on näidis, mis näitab kuidas harjutust teha. Kassi illustratsioon juhib tähelepanu ja tuletab midagi tähtsat meelde. Sõnaseletused on teksti lõpus punases kirjas. Hääldusjuhised on teksti juures rohekas kirjas.	Sisukord: - Millest jutt koosneb? - Kirjutame hästi ja õigesti - Eestlased ja hõimurahvad - Infot otsimas - Lähme raamatukokku - Loeme ja kirjutame dialooge - Teema. Lugu. Tegelased - Sõna ja pilt - Lisalugemist. Lemmikraamatu otsingul

Õpikute nimetus	Õpikute autor(id)	Illustratsioonide ja piltide autor(id)	Lehekülgede arv, pehme või kõva kaantega	Lehekülje kujundus	Missugused teemad on õpikus?
Sinasõprus keelega 4.klass eesti keele õpik Koolibri, Tallinn 2011 	Reet Bobõlski, Helin Puksand	Juss Piho, Kadri Ilves, Maite Kotta, Hillar Mets, Tiina Reinsalu, Meelis Arulepp, Quentin Blake, David Dean, Heiki Ernits, Winnie Gebhardt-Gayler, Katri Haarde, Mare Hunt, Jarõna Ilo, Andres Jakovlev, Rudyard Kipling, Henno Kõo, Kalli Kalde, Epp Kubu, Kadi Kurema, Henno Kõo, Vive Noor, Ede Peebo, Anne Pikkov, Priit Pärn, Piret Raud, Iivi Raudsepp, Anu Samariütel, Jaan Sonn, Siima Škop, Jaan Tammsaar, Tiit Tõnurist, Uuvo Uukkivi, Edgar Valter, Maarja Vannas-Raid, Harry Venning, Adam Larkum, Jane Liiv, Regina Lukk-Toompere, Kristel Maamägi, Lea Malin, Christl Vogl, Silvi Väljal, Susi Weigel, Ülle Meister, Jüri Mildeberg, Piret Niinepuu-Kiik, Ilon Wikland	Pehme kaantega õpik: 208 lk	Õpikus on esitatud värvilised erineva suurusega pildid ja illustatsioonid. Mõned pildid on elust. Valdavalt toetavad kõiki tekste illustatsioonid. Kõik teemade ja teoste pealkirjad on punase kirjas. Ülesanded ja küsimused on esitatud eraldi oranži värviga. Reeglid on punase taustaga esitatud, põhimõtet on on eraldi oranži kastis.	Sisukord: - Mina, kodu ja perekond - Minevikust ja esivanematest - Oh, kooliaeg, oh kooliaeg - Eks hea olla igäüks tahaks... - „Loodus on üks hiiglavõimas asi...” - See põnev tehnikamaailm... - Vaikust! Etendus algab! - Aprill! Aprill! - Raamatute võlumaailm

Õpikute nimetus	Õpikute autor(id)	Illustratsioonide ja piltide autor(id)	Lehekülgede arv, pehme või kõva kaantega	Lehekülje kujundus	Missugused teemad on õpikus?
Eesti keele õpik 4.klassile I osa Maurus Kirjastus; Tallinn, 2016 	Anti Saar, Raina Tiidovee, Ene Riis, Raina Rääp, Maarja Valk	Jaan Rõõmus, Ulla Saar Eesti Rahva Muuseumi fotokogu, Muhi muuseumi fotokogu, Vanemuise fotokogu, Kristjan Teedma, Liis Treimann	Pehme kaantega õpik: 168 lk	Õpikus on esitatud erineva suurusega värvilised illustatsioonid. Domineerivad karikatuursed fantaasiarikkad pildid. Iga teema pealkiri ja sisu on eraldi suure tähtedega ja esitatud värvilisel leheküljel. Põhimõtet on esitatud eraldi kas kollase või oranži kastis. Grammatika reeglid on kas punases või sinises kirjas. Õpikus on palju tekste, iga tekst on pildiga toetatud. Õpikus on esitatud käsitleva kirjaniku pilt ning kirjaniku tutvustus.	Sisukord: - Mida õpime septembris? Tähed ja tähendused. Mis on tähtedaus. - Mis on tähtedaus? - Tähed ja tähendused. - Kiri ja tähestik - Õpime eesti keelt! Tähestik - Mis on tähtedaus? - Saame Tuttavaks - Mart Noorma - Õpime eesti keelt. - Rõhuliide -gi ja -ki - Mida õpime oktoobris? - Gloobusest ja elust maal ehk õpetajal pole meega kerge - Maa ja teised planeedid - Õpime eesti keelt. - Silbitamine ja poolitamine - Keelemängud ja keelenaljad - Mida õpime novembris? - November. Kaardid, reisimine - Reisile Riiga ehk eriti loll mäng - Maakaardid - Õpime eesti keelt! I ja j-i õigekiri - Eesti keel ja teised keeled - Õpime eesti keelt. - Võõrsõnad - Õpime eesti keelt! Nimed ja nimetused - Mida õpime detsembris? - Detsember. Vulkaanid. Maavärinad. Üleujutus. - Külmapühad ehk mis on

Õpikute nimetus	Õpikute autor(id)	Illustratsioonide ja piltide autor(id)	Lehekülgede arv, pehme või kõva kaantega	Lehekülje kujundus	Missugused teemad on õpikus?
					kõige õrnem koht - Taifuunid, maavärinad ja vulkaanid - - Õpime eesti keelt! Sõnaliigid - Õpime eesti keelt. Araabia ja Rooma numbrid. Kuidas ilma ennustada? - Saame tuttavaks - Jüri Kamenik
Eesti keele õpik 4. klassile II osa Maurus Kirjastus; Tallinn, 2017	Anti Saar, Raina Tiidovee, Ene Riis, Raina Rääp, Maarja Valk	Jaan Rõõmus, Ulla Saar	Pehme kaantega õpik: 239 lk	Õpikus on esitatud erineva suurusega värvilised illustratsioonid. Domineerivad karikatuursed fantaasiarikkad pildid. Iga teema pealkiri ja sisu on eraldi suure tähtedega ja esitatud värvilisel leheküljel. Põhimõtted on esitatud eraldi kas kollase või oranži kastis. Grammatika reeglid on kas punases või sinises kirjas. Õpikus on palju tekste, iga tekst on pildiga toetatud. Õpikus on esitatud käsitleva kirjaniku pilt ning kirjaniku tutvustus.	Sisukord: Jaanuar. Elus ja eluta organismid. Mikroskoop. Bakterid. - Kuidas kaaluda margapuud ehk mis on kõige raskem? - Mis on bakterid? - Õpime eesti keelt Sõnamoodus - Õppime eesti keelt! Liitega sõnad. Veebruar. Looduse mitmekesisus. - Loodus on ikka timeline ehk kuidas kohanduda kontrolltööks - Looduse mitmekesisus - Õpime eesti keelt! Tegusõna arv, pööre ja aeg - Õpime eesti keelt! Alus ja õeldis Märts. Maa kauges minevikus.

Õpikute nimetus	Õpikute autor(id)	Illustratsioonide ja piltide autor(id)	Lehekülgede arv, pehme või kõva kaantega	Lehekülje kujundus	Missugused teemad on õpikus?
					- Sõnumeid aegade hämarusest ehk kes keda lõi? - Kui vana on maa ja kes seal kunagi ammu elasid? - Õpime eesti keelt! Sünonüümid ja antonüümid - Uurime ja avastame. Tiit Kändler, Kukkuva maa lapsed - Õpime eesti keelt! Lihtlause, liitlause ja koondlause. - Liitlause kirjavahemärgid. - Aprill. Tervislikud eluviisid. Suhted - Sauna või saagima ehk lühidalt ja segaselt. - Tervislikest eluviisidest - Õpime eesti keelt! Lühendid - Õpime eesti keelt! Kõnekäänud, piltlikud väljendid - Mai ja juuni. Mina ise. Meelelundi. Puhkama! - Aasta kokkuvõte ehk kuidas sina ennast tunnustad? - Mina ise. Meelelundi - Õpime eesti keelt! Otskõne kirjavahemärgid. - Õpime eesti keelt! Küsi-, väit-, ja hüüdlause

Õpikute nimetus	Õpikute autor(id)	Illustratsioonide ja piltide autor(id)	Lehekülgede arv, pehme või kõva kaantega	Lehekülje kujundus	Missugused teemad on õpikus?
Eesti keele õpik 4.klassile II osa Avita, Tallinn 2011	Kaja Sarapuu, Liisi Piits, Kristiina Orgla, Kati Lepp, Jaak Urmet, Lauri Vanamõlder	Hillar Mets, Edgar Valteri pilt, Eric Palmqvisti pildid, Silvi Väljal pilt, Pauline Baynesi pilt, Ilmar Trulli pilt, Henni Kõo pilt, Asta Venderi pilt, Urmas Viigi pilt, Urve Konksi pilt, Karel Korbi pildid, Heiki Ermita pilt, Maija Karma pilt, Kristiina Kassi pildid, Kristjan Alliku pildid, Rotraut Susanne Berneri pildid, Jaan Jenseni pilt, Herald Elma pildid, Siima Škopi pilt, Lilian Härmi pilt, Radek Pilari pildid, Anna Lauretta Eespere pilt, Imbi Ploomipuu pilt, Catherine Zaripi pilt, Priit Pärna pilt,	Pehme kaantega õpik: 191 lk	Õpikus on esitatud värvilised suure suurusega pildid, mõned neist on karikatuursed, mõned pildid on elust. Kirjanduse või tekstiõpetuse peatükk on oranži värviga. Õpikus on esitatud käsitleva kirjaniku pilt, kirjaniku tutvustus ning selle autori teised teosed. Keeleõpetuse peatükk on helesinises taustas, käsitlev keelenähtus on värviga tekstis esile tõstetud. Reegel või mõiste seletus on punases kirjas ja eraldi esitatud. Sõnad, mille tähendus seletatakse teksti lõpus on värviga esile tõstetud. Punases kirjas on sõnade tähendus ja vorminimede hääldusjuhised on helerohelises taustas.	Sisukord: - Millest lugu koosneb - Kuidas lugu jutustada ja kirjutada - Kirjeldamine - Loeme muinasjutte - Sõna ja pilt

Õpikute nimetus	Õpikute autor(id)	Illustratsioonide ja piltide autor(id)	Lehekülgede arv, pehme või kõva kaantega	Lehekülje kujundus	Missugused teemad on õpikus?
Eesti keele õpik 4.klassile I osa Avita, Tallinn 2011, 2022	Kaja Sarapuu, Liisi Piits, Kristiina Orgla, Kati Lepp, Jaak Urmet, Lauri Vanamõlder	Hillar Mets, Gennadi Kalinovski pilt, Jekaterina Silina pilt, Alex Küti pilt, Toomas Pääsuke pilt, Marja-Liisa Platsi pilt, Jüri Mildbergi pilt, Katrin Ehrlich pildid, Maret Kernumeh pilt, Illu Erma pilt, Quentin Blake'i pilt, Asta Venderi pilt, Enest Howard Shepardi pildid, Mare Hundi pilt, Pille Tammela pildid, Ilmar Trulli pilt, Catherine Zaripi pilt, Valdek Alberi pildid, Josef Čapeki pilt, Sven Nordqvisti pildid	Pehme kaantega õpik: 181 lk	Õpikus on esitatud värvilised suure suurusega pildid, mõned neist on karikatuursed, mõned pildid on elust. Kirjanduse või tekstiõpetuse peatükk on oranži värviga. Õpikus on esitatud käsitleva kirjaniku pilt, kirjaniku tutvustus ning selle autori teised teosed. Keeleõpetuse peatükk on helesinises taustas, käsitlev keelenähtus on värviga tekstis esile tõstetud. Reegel või mõiste seletus on punases kirjas ja eraldi esitatud. Sõnad, mille tähendus seletatakse teksti lõpus on värviga esile tõstetud. Punases kirjas on sõnade tähendus ja vorminimede hääldusjuhised on helerohelises kastis.	Sisukord: - Raamatuid on kõigile - Teabetehtiste kosmoses - Lähme raamatukokku - Infot otsimas

Õpikute nimetus	Õpikute autor(id)	Illustratsioonide ja piltide autor(id)	Lehekülgede arv, pehme või kõva kaantega	Lehekülje kujundus	Missugused teemad on õpikus?
Eesti keele õpik 4.klassile I osa Avita, Tallinn 2024	Kaja Sarapuu, Liisi Piits, Kristiina Orgla, Kati Lepp, Jaak Urmet, Lauri Vanamõlder, Kärt Normann	Teele Strauss, Hillar Metsa pildid, Jaan Rõõmuse pilt, Mark Jansseni pildid, Toomas Pääsuke pilt, Kärt Noormanni pildid, Dmitri Kotjuhi pildid, Jekaterina Silina pilt, Maarja-Liisa Platsi pilt, Garry Parsons pilt, Alvar Jaksoni pildid, Urmas Nemvaltsi pilt, Carl Van Vechteni pilt, Ernest Howard Shepardi pildid, Valdek Alberi pildid, Sven Nordqvisti pildid	Pehme kaantega õpik: 188 lk	Õpikus on kasutatud palju värve. On esitatud värvilised erineva suurusega pildid, mõned neist on karikatuursed, mõned pildid on elust. Kirjanduse või teksti peatükk on esitatud punase taustaga. Õpikus on esitatud käsitleva kirjaniku pilt, kirjaniku tutvustus ning selle autori teised teosed. Lilla taustas on küsimused ja ülesanded. Keeleõpetuse peatükk on esitatud helesinises värvis. Reegel või mõiste seletus on esitatud helerohelises kastis. Sõnad, mille tähendus seletatakse ja väljendit, mis tasub ära õppida on teksti lõpus värviga esile tõstetud.	Teemad: - Raamatuid on kõigile - Teabetehtiste kosmoses - Lähme raamatukokku - Infot otsimas

Õpikute nimetus	Õpikute autor(id)	Illustratsioonide ja piltide autor(id)	Lehekülgede arv, pehme või kõva kaantega	Lehekülje kujundus	Missugused teemad on õpikus?
Eesti keele õpik 4.klassile II osa Avita, Tallinn 2024 	Kaja Sarapuu, Liisi Piits, Kristiina Orgla, Kati Lepp, Jaak Urmet, Lauri Vanamõlder, Kärt Normann	Teele Strauss, Kristi Kangilaski pilt, Eric Palmqvisti pilt, Viive Noore pilt, Jaan Rõõmuse pilt, Hugo Miti pilt, Tove Jansson pilt, Edgar Valteri pildid, Jaan Jensen pilt, Niles Mistry pildid, Kristjan Alliku pilt, Joonas Sildre pildid, Anne Pikkovi pilt,	Pehme kaantega õpik: 206 lk	Õpikus on kasutatud palju värve. On esitatud värvilised erineva suurusega pildid, mõned neist on karikatuursed, mõned pildid on elust. Kirjanduse või teksti peatükk on esitatud punase taustaga. Õpikus on esitatud käsitleva kirjaniku pilt, kirjaniku tutvustus ning selle autori teised teosed. Lilla taustas on küsimused ja ülesanded. Keeleõpetuse peatükk on esitatud helesinises värvis. Reegel või mõiste seletus on esitatud helerohelises kastis. Sõnad, mille tähendus seletatakse ja väljendit, mis tasub ära õppida on teksti lõpus värviga esile tõstetud.	Teemad: - Millest lugu koosneb? - Kuidas juttu lugeda ja kirjutada? - Kirjeldame - Loeme muinasjutte - Sõna ja pilt

Allikas: Tartu Ülikooli Narva kolledž. Autori koostatud.

Lisa 2. Kirjandusmõistete ja sõnastiku olemasolu

Tabel 5. Õpikute kirjandusmõisted ja mõiste sõnastiku esinemine

Õpikute nimetus	Kirjandusmõisted	Sõnastiku olemasolu	Sõnavara väljendid
Emakeele õpik 4.klassile; Avita, Tallinn 1997, 1999	Koomiks. Selgitus tuleb poole leheküljega ning katkend on „Pildivihihikust”, nr 4, 1990 võetud; Anders Jaaksoo järgi Õpimapp. Mappi kuuluvad temaatilise tekstiga lehed, joonistused omaloomingulised jutud, teemakohased pildid.	Puudub	Puudub
Emakeele ABC IV klassi õpik, Tallinn 2001	Jutustus on jutukirjanduse põhiliike. Jutustuses kujutatakse üht või mitut sündmust, milles osaleb väiksem või suurem arv tegelasi. Jutustuse pikkus võib ulatuda paarist leheküljest mitmesaja leheküljeni. Koomiks on jutustav, lühikese teksti ja kahekõnega, sageli humoorikas pildisari, milles korduvad samad tegelased uutes olukordades. Tuntumad koomiksikangelased on Tarzan, Superman, Batman, Fantoom, Miki-Hiir, piilupart Donald, koer Pluuto jt. Esimesed koomiksilaadsed pildiraamatud avaldas Karl August Hindrey. Luuletus on rütmiline lühipala. Luuletus koosneb salmidest, salmid omakorda värsidest, mis omavahel tavaliselt riiumuvad.	Sõnastik on ning asub õpiku taga. Põhimõtted on iga teema kaupa eraldi esitatud.	Nimisõna: • ader - vanaaegne künnitööriist • alev - linnast väiksem asula • astja - suurem kolme jalaga puunõu • eepos - mahukas värsjutustus • entsüklopeedia - teaduslik teatmeteos • harkader - vanaaegne künniriist • händ - saba • inkunaabel - XV saj II poolel trükitud teos • keder - pottsepa keerlev töölauake • kink - väike mägi, suur kõngas (kõrgus 10-25m) • kirm - karge kitsas puunõu • krihvel - kiltkivist pulgake käsitahvile kirjutamiseks • kuhilas - hunnik, kuhi • kukkur - rahakott • kärner - aednik • laas - suur põlismets • laid - väike saar • legend - rahvajutt ajaloolisest sündmusest • lodumaa - pehme madal vesine maa • nõmm - kuiv liivane okasmets (harilikult männik) • ood - pidulik luuletus • oles - olend • ooper - muusikaline lavateos

Õpikute nimetus	Kirjandusmõisted	Sõnastiku olemasolu	Sõnavara väljendid
	Muinasjutt on rahvajutt, mis pajatab väljamõeldud sündmustest, ühe või mitme tegelase elust ja saatusest. Muinasjutu tegelasteks võivad olla inimesed, inimkeelt kõnelevad loomad, nõiad, haldjad jne. Muistend on rahvajutt, mis räägib sellest, kuidas miski on tekkinud (jānese lõhkine moka, siili kasukas, Endla järv jne), kuidas loomad ja paigad oma nime on saanud, kuidas vägilased (Kalevipoeg, Suur Tõll) on teinud kanglastegusid jms. Näidend on näitelaval esitamiseks mõeldud kahekõne vormis kirjandusteos. Sündmused esitatakse näidendis nii, nagu toimuksid need praegu, ning need antakse edasi tegelaste omavahelise kõneluse kaudu.		• paduvihm - väga tugev vihm • pedajas - mänd • raju - rangev torm • ramm - jõud • susi - hunt • sirvilauad - muistne eesti kalender kimpuseotud puust lauakestel • suvised - nelipühad, suge vastuvõtu püha 10 mai ja 14. juuni vahel • tare - elumaja, koda • tukat - kuld münt • vaarisa - vanavanaisa • vader - ristivanem Omadussõna: • habras - õrn • hubane - mõnus, mugav • hämar - pimenev, poolpime • kentsakas - imelik, naljakas • kohtlane - rumal • majesteetlik - suursugune, võimas Tegusõna: • habisema - värisema • kaema - vaatama • kaaperdama - laevu röövima • miilama - hõõguma, sõestuma • mõurama - mõirgama • pakku (minema) - põgenema

Õpikute nimetus	Kirjandusmõisted	Sõnastiku olemasolu	
Eesti keele õpik 4.klassile I osa Avita, Tallinn, 2007	Entsüklopeedia - teatmeteos, mis sisaldab tõest, täpset ja lühidalt esitatud infot Ilukirjandus - kirjaniku fantaasial põhinev kirjandus. Lastekirjanik - inimene, kes kirjutab raamatuid lastele. Luuletus - värsivormis kirjandusteos. Muinasjutt - rahvajutt, milles räägitakse väljamõeldud sündmustest ja kus esineb palju ebatavalist või üleloomulikku. Riim - sõnade või sõnaosade häälikuline kokkukõla. Teabekirjandus - tõest informatsiooni sisaldav kirjandus, mille eesmärgiks on jagada teadmisi. Teatmeteos - raamat, mis sisaldab tõest, üheselt mõistetavat ja kindla süsteemi järgi esitatud infot. Vanasõna - lühike mõttetera, mis kirjeldab ja iseloomustab mitmesuguseid elunähtusi ja õpetab, kuidas õigesti talitada.	Mõistete sõnastik on ja asub õpiku taga. Sõnaseletused on Sõnaseletused on esitatud iga teksti lõpus.	Nimisõna: • ahjukumm - reheahju pealne, mis oli taluperes tavaline magamiskoht • atsakas - hakkaja, reibas, elav • kõrtsmik - söögi- ja joogimaja pidaja • küünar - vanaaegne pikkusühik • küünarpuu - mõõdupuu kanga mõõtmiseks • helind - muusikateos • leen - seljatugi • lell - isa vend, onu • meeleepete - pettekujutus • ninanips - väike vemp, vingerpuss • poeem - pikk jutustava sisuga luuletus • rehealune - ruum vilja peksuks ja puhastamiseks • sahver - panipaik • vammus - lühemad sorti talupoja kuub • targutaja - heietaja, pikalt ja tarbetult arutleja • teispoolsus - inimeste uskumustes koht, kuhu inimene peale surma satub. • ubin - õun • vandel - elevandiluu • verme - triip, vorp, haav Omadussõna: • igerik - vilets, kehv • nigel - kasin • nõrdinud - pahane, solvunud • tühipaljas - tühine, tähtsusetu • roidunud - väga väsinud • sõge - segane, rumal, taipamatu • sõnaahter - sõnakehv, vähese jutuga • süngjas- süngevõitu

Õpikute nimetus	Kirjandusmõisted	Sõnastiku olemasolu	Sõnavara väljendid
			Tegusõna: • juurdlema - pingsalt mõtlema või aru pidama • moorima - hautama • patseerima - jalutama • põrmitsema - üksisilmi altkulmu vaatama • sajatama - ära needma • silmi klaaritama - silmi selgeks ajama • sugeda andma - kere peale andma • talitama - toimima, tegutsema • tuuselidama - sakutama, sasides raputama • tänitama - näägutama • vaaritama - keetma, toitu valmistama • vooremaa - maastik, kus on palju piklikke kõrgendikke Määrsõnad: • esteks - esiteks • sutike - natuke • tavatult - ebatavaliselt Väljend: • „Tä om nii mõnus lämmi!” - (võru keeles) ta on nii mõnusa soe

Õpikute nimetus	Kirjandusmõisted	Sõnastiku olemasolu	Sõnavara väljendid
Eesti keele õpik 4.klassile II osa Avita, Tallinn, 2007	Aineregister - raamatus käsitlevate teemade loend tähestikulises järjekorras Anekdoot - lühike, vaimukas, üllatava lõpuga naljalugu Dialoog - kahekõne, kahe või mitme inimese vahel toimuv vestlus Entsüklopeedia - teaduslik teatmeteos Ilukirjandus - kirjandus, milles kujutatakse väljamõeldud tegelasi ja sündmusi ning millele on oma piltlik-kujundlik väljendusviis Kokkuvõte - lühike ülevaade sisust Luuletus - värsivormis kirjandusteos; luuletus koosneb salmidest, salmid omakorda luuleridadest Muinasjutt - rahvajutt, milles räägitakse väljamõeldud sündmustest ja kus esineb palju ebatavalist ja üleloomulikku Näidend - laval esitamiseks mõeldud kirjandusteos, mis on kirjutatud dialoogi vormis Teabetekst - infot esitav ja vahendav tekst Rahvuseepos - enamasti luulevormis kirjutatud mahukas raamat, mis räägib rahvale olulistest sündmustest ja tegelastest.	Mõiste sõnastik on ja asub õpiku taga. Sõnaseletused on esitatud iga teksti lõpus.	Nimisõna: - aritmeetika - matemaatika haru - harf - suur kandletaoline keelpill - kalm - hauaküngas - kants - kindlus - kamber - tuba - klient - asutuse teenuseid kasutav inimene - leem - vedel supp; supivedelik - leer - kiriklik toiming - loits - nõidussõnad - puhuke - hetk - päeva veer - loojak - raiepakk - puupakk, mille peal midagi lõhutakse - redupaik - peidukoht - regivärss - vanem rahvalaul - slaalom - suuskadel mäest alla sõitmise viis - tarandik - aiaga piiratud koht - vaks - pikkusmõõt: väljasirutatud pöidla ja esimese või keskmise sõrme vahe - zoologia - loomateadus Omadussõna: - hubane - koduselt mõnus, mugav, õdus - hurmav - väga meeldiv, võluv - lupard - iseloomutu või närune inimene - üllas - õilsameelne Tegusõna - hüübima - hanguma, tahkuma - kaema - vaatama - kapsama - hüppama - manitsema - veenma - rühkima - järjekindlas tempos eesmärgi poole minema

Õpikute nimetus	Kirjandusmõisted	Sõnastiku olemasolu	Sõnavara väljendid
	Regivärss - vanem rahvalaul		- rüsima - tõuklema, tunglema - signema - juurde tulema Määrsõna: - bravuurikalt - hoogsalt, uljalt, hooplevalt - kordamisi - kordamööda - nimme - nimelt, meelega, just - targu - ettenägelikult, ettevaatlikult - tiidsalt - hoogsalt
Sinasõprus keelega 4.klass eesti keele õpik Koolibri, Tallinn 2011	Anekdoot on lühike põnev naljaka sisuga ja üllatusliku lõpuga looke. Koomiks on pildiseeria, mille kasutatakse teksti vaid vähesel määral. Koomikseid võib sageli leida ajakirjandusest. Nendest koostatakse ka raamatuid. Luuletus on kirjanduslik tekst, mis jaguneb värssideks ja salmideks. Seda loetakse rütmiliselt. Tihti värsid riimuvad - nende lõpus kasutatakse sarnase kõlaga sõnu, nt <i>mari - vari, vaas - maas</i>. Memuaarid ehk mälestused on tekstid, milles autor jutustab nii enda kui ka oma lähedaste elust ja minevikusündmustest, mille tunnistajaks ta on olnud.	Sõnastik on ja asub õpiku taga. Põhimõtted on iga teema kaupa eraldi esitatud. Sõnastikus on esitatud peamiselt võõrsõna sõnavara ja selle eesti keelsed tähendused.	Nimisõna: - aabe - kirjatäht - aapestik - tähestik - daatum - kuupäev - kabuhirm - tugev hirm - krempel - kraam - orb - vaeslaps, vanemateta laps - pagi - äkiline tuule või sajuhoog - toi - vanamees - vaarisa - vanavanaisa - ürik - õigusliku sisuga ajalooline dokument Omadussõna: - ahas - kitsas - valev - hele, valge, selge Tegusõna: - elahtama - järsku helisema

Õpikute nimetus	Kirjandusmõisted	Sõnastiku olemasolu	Sõnavara väljendid
	Muinasjutt on rahvajutt, mis räägib välja mõeldud sündmustest. Muinasjutu tegelased võivad olla haldjad, nõiad, draakonid, kuningad, rääkivad loomad, aga ka tavalised inimesed. Muinasjutus sünnib sageli uskumatuid asju. Naljand on lühike naljaka sisuga rahvajutt, mis lõpeb sageli ootamatult. Naljandid pilkavad inimeste ahnust, rumalust, laiskust. Vanasõna on rahvaluule lühivorm, lühidalt sõnastatud ja sisuliselt lõpetatud mõtte- ja Vanasõnas võetakse kokku inimpõlvede elutarkus ja kogemused. Õudusjutt on üks kirjandusteose liik, milles inimesed puutuvad kokku millegi tundmatu, ohtliku, hirmutava või seletamatuga. Õuduskirjanduses kujutatakse maailma tavaliselt sellisena, nagu see tegelikult ei ole.		

Õpikute nimetus	Kirjandusmõisted	Sõnastiku olemasolu	Sõnavara väljendid
Eesti keele õpik 4.klassile I osa Tallinn, 2016	Algriim tähendab, et korduvad sõna algushäälikud, kordus aga, et sarnast mõtet korraldatakse eri värsiridades. Kiri on ühelt inimeselt teisele saadetud sõnum. Kui varem saadeti kirju peamiselt posti teel ja neid kirjutati paberile, siis tänapäeval saadetakse neid enamasti meilitsi ehk e-postiga. Luuletus on tekst, mis jagatud värsiridadeks. Värsiridades on sageli mingisugune kindel rütm, mis tekib rühuliste ja rõhuta silpide vaheldumisel. Päril sageli luuletuse viimase sõnad riimuvad, see tähendab, et seal on sarnased häälikud, nt <i>pall - sall, lootus - ootus</i>. Muinasjutt on üks rahvaluule liike, täpsemini rahvajutt. Erinevalt muistendist ei ole see seotud kindla aja ja kohaga, vaid selles jutus toimuvad tegevused fantaasiamaailmas. Muinasjutt on tavalised näited vastandlikud tegelased (<i>ilus-inetu, vaene-rikas</i>), imepärased tegelased (<i>nõid, lohe</i>), sümboolsed arvud (<i>kolm, seitse, kaksteist</i>), muinasjutule omane algus ja lõpp (<i>Elas kord... Kui nad veel surnud pole</i>). Vanasõna on rahvaluule vorm. See on lühike ja kujundlik sageli ka õpetlik ütlus. Sellega iseloomustatakse mõnd elulist olukorda või isegi ennustatakse ilma. Vanasõnad võivad olla poeetilised, seal võib olla algriimi ja sõnakordust.	Puudub	Puudub

Õpikute nimetus	Kirjandusmõisted	Sõnastiku olemasolu	Sõnavara väljendid
Eesti keele õpik 4.klassile II osa Tallinn, 2017	Aimekirjandus on populaarteaduslik kirjandus. See on mõeldud võimalikult laiale lugejaskonnale, mistõttu on teaduslike uurimuste tulemusi selgitatud võimalikult lihtsalt, et sellest saaksid aru ka need inimesed, kes ei ole teadlased Luule on värsskõnes seotud tekst. Luuletuses on mingisugune rütm ja riim ja sageli on luuleread jagatud värssideks Memuaarid ehk mälestused, millest kirjutab autor igasugustest sündmustest nii, nagu ta neid on ise pealt läinud, või jutustab enda või oma sõprade elust varasematel aegadel Muistend on rahvajutt, mis räägib kokkupuutest mõne üleloomuliku olendi, sündmuse või nähtusega ja selle kohtumise tagajärgedest. Enamasti on see jutt seotud mõne kindla inimese, koha või ajaga. Varem räägiti näiteks muistendeid katkust, haigustest, libahuntidest või kuradist, tänapäeval on üsna levinud ka igasugused lood kohtumisest tulnukatega Reisikiri on kiri, kus kirjutatakse, nagu nimigi ütleb, oma reisielamustest, räägitakse, millised võõrad maan ja missugused inimesed seal elavad	Sõnastik on ning asub õpiku taga. Põhimõtted on iga teema kaupa eraldi esitatud.	Nimisõna: • aaria - iseseisev instrumentaalsaatega vokaalsoolo ooperis • ballaad - lüroepiline ehk värsivormis, lugu jutustav teos • dialoog - kahekõne, kahe või enama isiku kõne • dramaturg - näitekirjanik või teatri kirjandusnõuandja • illustratsioon - teksti kaunistav, selgitav või täiendav joonis, pilt vm • folkloor - rahvaluule, rahva suuline looming, rahvalaulud, -jutud, mõistatused, kõnekäänud jne • konsonant - kaashäälik, häälik, mille moodustumisel õhuvool kõnetraktis takistub • novell - lühijutt • muuseum - kultuuri- või loodusväärtusi koguv, säilitav tutvustav ja uuriv asutus • muusikal - muusikalis-tantsuline lavateos • romaan - ulatuslik jutustav kirjandusteos • tenor - kõrge meeshäälik • vokaal - täishäälik, häälik, mille hääldamisel ei moodustu õhuvoolude sulgu

Õpikute nimetus	Kirjandusmõisted	Sõnastiku olemasolu	Sõnavara väljendid
	Valm on lugu jutustav luuletus või jutustus. Selles on tegelasteks loomad, kelle kaudu kirjeldatakse mingit intimete maailma kuuluvat probleemi. Valmides naeruvääristatakse inimeste pahesid või rumalust. Valm koosneb kahest osast: esimeses osas esitatakse sündmus, teises osas selle sündmuse kohta käiv õpetus		
Eesti keele õpik 4.klassile I osa Avita, Tallinn 2011, 2022 UUS ÕPPEKAVA	Anekdoot - lühike, vaimukas, üllatava lõpuga naljalugu Entsüklopeedia - teaduslik teatmeteos Ilukirjandus - kirjandus, milles kujutatakse väljamõeldud tegelasi ja sündmusi ning millele on omane piltlik-kujundlik väljendusviis Kokkuvõte - lühike ülevaade sisust Luuletus - värsivormis kirjandusteos; luuletus koosneb enamasti salmidest, salmid omakorda luulereadest Referaat - eri allikatel põhinev kokkuvõtlik ülevaade Teabekirjandus - tõest infost esitavad raamatud.	Mõistete sõnastik on õpiku taga. Sõnade tähendused on esitatud iga teksti lõpus.	Nimisõna: • asunik - inimene, kes on asunud rajama või rajanud majapidamise seni ülesharimata maal; ümberasuja • kaarik - kahe rattaline vanker • klassik - üldtunnustatud kirjanik, kelle looming on aegumatu • kesapõld - rukkikülviks ettevalmistatud põllumaosa • leem - (keedu)vedelik, puljong • lõuapoolik - hea jutu- ja naljamees • meierei - väike piimatööstuse ettevõtte • opman - mõisa ülemkubjas • orikas - kohitsetud isane siga • oratoorium - jutustava sisuga muusikateos koorile ja orkestrile • pikkpoiss - hakklihatoit • sirvilaud - vanaaja kalender • reekviem - kooriteos elu ja surma teemadel • solist - üksikesineja • sulemees - kirjanik • palitu - mantel • pedajakoor - männikoor • preester - vaimulik • silmalumm - silmapete

Õpikute nimetus	Kirjandusmõisted	Sõnastiku olemasolu	Sõnavara väljendid
			- snepperlukk - iselukustuv lukk - ulme - fantaasia, väljamõeldis Omadussõna: - habras - õrn, haavatav - hunnitu - suurepärase, tore - igerik - kidur, nigel, armetu - lummas - võluv, nõiduslik - pesuehtne - tõeline, päris - sõge - pime, rumal - tusane - pahur, morn, sünge Tegusõna: - kaeme - vaatame - nosima - omaette vaikselt, kiirustamata midagi tegema Määrsõna: - mornilt - pahuralt - pingsalt - hoolikalt - varmalt - ruttu, kohe

Õpikute nimetus	Kirjandusmõisted	Sõnastiku olemasolu	Sõnavara väljendid
Eesti keele õpik 4.klassile II osa Avita, Tallinn 2011 UUS ÕPPEKAVA	Anekdoot - lühike, vaimukas, üllatava lõpuga naljalugu Dialoog - kahekõne; kahe või mitme inimese vahel toimuv vestlus Entsüklopeedia - teaduslik teatmeteos Ilukirjandus - kirjandus, milles kujutatakse väljamõeldud tegelasi ja sündmusi ning millele on omane piltlik-kujundlik väljendusviis Kokkuvõte - sisu lühiülevaade Koomiks - napi tekstiga seikluslik või naljakas pildirida Kunstmuinasjutt - kirjaniku kirjutatud muinasjutt Luuletus - värsivormis kirjandusteos; luuletus koosneb salmidest, salmid omakorda luulericadest Muinasjutt - rahvajutt, milles räägitakse väljamõeldud sündmustest ja kus esineb palju ebatavalist ja üleloomulikku Rahvaluule - jutud, laulud ja teised sõnakunstivormid, mis levivad suuliselt ning millel puudub kindel autor	Mõistete sõnastik on õpiku taga. Sõnade tähendused on esitatud iga teksti lõpus.	Nimisõna: - atsakas - hakkaja, reibas, elav, kärmas - ilmutis - üleloomulik nähtus - kaim - vennas, semu, sõbramees - kaelkott - kaelas kantav (leiva)kott - klient - asutuse teenuseid kasutav inimene - käsitööst - teravilja käsitööst jahvatamise riist, mis koosneb kahest kivitükist - laast - õhuke tükk - leen - seljatugi - meelelaad - loomus - parun - härra, mõisnik - plats - istekoht - raiepakk - puupakk, mille peal on midagi lõhutakse - sahver - panipaik - targutaja - heietaja, pikalt ja tarbetult arutleja - voorimees - hobusõidukiga inimesi sõidutav isik Omadussõna: - hubane - koduselt mõnus, mugav, õdus - hurmas - väga meeldiv, võluv - kohtlane - lihtsameelne - nõder - nõrk, jõetu, vilets - nõrdinud - pahane - salv - suurem madalamate seintega kast vilja hoidmiseks - sõge - segane, rumal - sündmatu - sobimatu, ebasünnis

Õpikute nimetus	Kirjandusmõisted	Sõnastiku olemasolu	Sõnavara väljendid
	Teabetekst - infot esitav ja vahendav tekst Vanasõna - lühike mõttestera, mis kirjeldab ja iseloomustab mitmesuguseid elunähtusi ja õpetab kuidas õigesti talitada		Tegusõna: • kaema - vaatama • kapsama - hüppama • kibutama - kortsutama • moorima - hautama • patseerima - jalutama • reht peksma - viljapeadest teri eraldama • rinnad hakkasid ragisema - hakkas kõha tulema • rühkima - järjekindlas tempos eesmärgi poole minema • rüsima - tõuklema, tunglema • signema - juurde tulema • vaaritama - keetma, toitu valmistama • takseerima - uurivalt vaatama • talitsema - taltsutama, ohjeldama Määrsõna: • meelsasti - hea meelega • sutike - natuke • targu - ettenägelikult, ettevaatlikult

Õpikute nimetus	Kirjandusmõisted	Sõnastiku olemasolu	Sõnavara väljendid
Eesti keele õpik 4.klassile I osa Avita, Tallinn 2024	Aineregister - raamatus käsitlevate teemade loend tähestikulises järjekorras Entsüklopeedia - märksõnadena üles ehitatud teatmeteos, mis annab kokkuvõtliku ülevaate ühe või ka mitme ainevaldkonna teadmistest Ilukirjandus - kunstiliselt eesmärgil loodud kirjandus; ilukirjandusteose peamine eesmärk on pakkuda lugemiselamust (erinevalt näiteks teabekirjandusest, mille eesmärk on anda infot) Kokkuvõte - teksti sisu lühitülevaade Luuletus - värsivormis kirjandusteos; luuletus koosneb luulerialadest ehk värssidest Mustand - loovtöö esialgne variant, mida on vaja parandada ja ümber teha. Referaat - eri allikatel põhinev kirjalik ülevaade mõnest teemast Teabekirjandus - raamatud, mille eesmärk on esitada tõest infot Teabetekst - tekst, mille eesmärk on esitada tõest infot	Mõistete sõnastik on õpiku taga. Sõnade tähendused on esitatud iga teksti lõpus.	Nimisõna: • kapsategemismasin - kapsariiv • kiilakas - ilma juusteta • käiakivi - kivi, millega teritati nuge • leem - keeduvedelik, puljong • orikas - isane siga • palitu - mantel • pikkpoiss - hakklihatoit • rehi, rehealune - ruum või eraldi hoone vilja kuivatamiseks ja puhastamiseks • regi - suur hobusega veetav kelk • seebikas - igapäevane telesari • silmalumm - silmapete • turi - selja ülaosa • ulme - fantaasia, tegelikkuses võimatu väljamõeldis • vanatoi - vanamees, taat • varn - riidenagi • villakraasid - ogalised asjad, mida kasutatakse villast lõnga valmistamisel • virtin -majapidajana Omadussõna: • hale - kurb, liigutav • hõlbus - kerge, lihtne • igerik - kidur, nigel • kipras - kortsus • pesuehtne - tõeline, päris • tüse - üsna paks Tegusõna: • lentsima - vantsima, lonkima • purema - närima • põõnama - raskelt ja kaua magama • rehmana - (millegi peale) käega lööma

Õpikute nimetus	Kirjandusmõisted	Sõnastiku olemasolu	Sõnavara väljendid
			• signema - aja jooksul tekkima • talitada - toimetada • talutama - juhtima, saatma, liigutada aitamata Määrsõna: • esiti - esialgu Väljend: • iga viie minuti takka - iga viie minuti järel i
Eesti keele õpik 4.klassile II osa Avita, Tallinn 2024	Graafile romaani - mahukas teos, mille sisu antakse edasi piltidena Ilukirjandus - kunstilisel eesmärgil loodud kirjandus; ilukirjandusteose peamine eesmärk on pakkuda lugemiselamust (erinevalt näiteks teabekirjandusest, mille eesmärk on anda infot) Imemuinasjutt - rahvajutt, milles tuleb ette palju ebataavalist ja üleloomulikku Kava - laused või märksõnad, mis aitavad teksti sisu kokku võtta või lugu kirjutada Kokkuvõte - sisu lühivõtte Koomiks - pildireana esitatud lugu, milles tekst on paigutatud jutumullidesse või puudub üldse Kunstmuinasjutt - kirjaniku loodud muinasjutt Loomamuinasjutt - rahvajutt, mille tegelasteks on loomad, kes käituvad nagu inimesed	Mõistete sõnastik on õpiku taga. Sõnade tähendused on esitatud iga teksti lõpus.	Nimisõna: • eestvedaja - ninamees, juht • hanijalg - madal kollaste õitega taim • lüüra - on väga vana keelpill. Lüürat on kasutatud ka laulupidude sümbolina • koi - liblikas, kes sööb villast riidet • laas - suur tihe mets • linalakk - heledaste juustega inimene • läkiläki - karusnahkne kõrvadega talvemüts • mantisus - noomiv jutt • ooper - suur muusikaline lavateos, milles lauldakse ja näideldakse • solfedžo - muusikaõpetuse osa, mis tegeleb nootide ja helikõrgustega • palakas - riidetükk, lina • parun - härra, mõisnik • plats - istekoht • puhk - hetk • regi - talvine sõiduriist • salv - suur madalaste sei • seik - asjaolu • tavavahelik - üks seen • tuike - tuvike • tõhk - tuhk

Õpikute nimetus	Kirjandusmõisted	Sõnastiku olemasolu	Sõnavara väljendid
	Luuletus - värsivormis kirjandusteos; luuletus koosneb luuleriidest ehk värsidest Mustand - loovtöö esialgne variant, milles on rohkelt parandusi ja mida töö käigus ringi tehakse Peategelane - tegelane, kes on sündmuste keskmes ja kelle mõtteid ja tundeid näitab kirjanik kõige rohkem Puhtand - loovtöö puhtalt ümberkirjutatud variant Rahvaluule - jutud, laulud ja teised sõnakunstivormid, mis levivad suuliselt ning mille puhul puudub kindel autor Rahvuseepos - enamasti luulevormis kirjutatud mahukas raamat, mis räägib rahvale olulistest sündmustest ja tegelastest. Sissejuhatus - loo alguses olev teksti osa, milles autor tutvustab tegelasi ja tegevuskohta, loob meeleolu Sündmustik ehk tegevustik - loo põhiosa; sündmused, millest lugu jutustab Teabetekst - tekst, mille eesmärk on esitada tõest infot		• vai - post • vööp - värv • utt - emalammus • värs - luuleriida Omadussõna: • jupsukas - lühike ja jäme • hurmav - väga meeldiv, võluv • kentsakas - naljakas, veider • kombekas - viisakas • mannetu - armetu, vilets • sagris - sassis • ruuge - oranžikaspruun • togu - rumal, inimene • õõnes - tühi Tegusõna: • kaema - vaatama • kibrutama - kortsutama • lonsima - lonkima, vantsima • nähvama - teravalt vastama • nännutama - nagu väikelapsega suhtlema • reht peksma - viljapeadest teri eraldama Määrsõna: • este - este • lipsetavalt - püüdes meeldida • sutike - natuke • taamal-eemal

Õpikute nimetus	Kirjandusmõisted	Sõnastiku olemasolu	Sõnavara väljendid
	Teema - jutu, vestluse, kirjutise vms peamine sisu (nt sõprus, kool, kodu) Tegelane - ilukirjandusteoses tegutseja; sündmustes osaleja (inimene, loom vms) Vanasõna - lühike mõttetera, mis kirjeldab ja iseloomustab mitmesuguseid elunähtusi või õpetab, kuidas õigesti talitada Ümberjutustamine - teksti edastamine oma sõnadega		

Allikas: Tartu Ülikooli Narva kolledž. Autori koostatud.

Lisa 3. Tekstiliikide suhtelised esinemissagedused

Tabel 6. Tekstiliikide suhtelised esinemissagedused

Aasta	1997 (Avita)	2001 (Koolibri)	2007, I osa (Avita)	2007, II osa (Avita)	2011 (Koolibri)	2011, I osa (Avita)	2011, II osa (Avita)	2016 (Maurus)	2017 (Maurus)	2024, I osa (Avita)	2024, II osa (Avita)
Aime- ja meediatekst (teabetekstid)	35	27	36	49	26	58	37	54	65	58	29
Eepika (romaan, jutustus, novell, kunstmuinasjutt, kunstmuistend, muistend, eepos)	39	53	34	39	53	30	46	33	48	24	38
Lüürika (sonett, haiku, ood, hümn, riimiline luuletus, vabavärss jm)	14	37	24	19	40	20	19	8	23	17	22
Koomiks	1	3	1	2	1	0	4	0	0	0	5

Allikas: Tartu Ülikooli Narva kolledž. Autori koostatud.

Lisa 4. Kirjanduskaanonisse kuuluvad teosed (katkendid)

Tabel 7. Kirjanduskaanonisse kuuluvad teosed vastavalt laiendatud kaanoni määratlusele (Veidemann, PRÖK/Org, Laste Kirjandussõnastik)

Ilumisaasta / Kirjastus	1997 (Avita)	2001 (Koolibri)	2007, I osa (Avita)	2007, II osa (Avita)	2011 (Koolibri)	2011, I osa (Avita)	2011, II osa (Avita)	2016 (Maurus)	2017 (Maurus)	2024, I osa (Avita)	2024, II osa (Avita)
Eepika (romaan, jutustus, novell, kunstmuinasjutt, kunstmuisestend, muistend, eepos)	1. Oskar Luts (1887-1953) „Kevade” 2. Juhan Smuul (1922-1971) „Sool silmades” 3. Eduard Bornhöhe (1862-1923) „Vürst Gabriel ehk Pirita kloostri viimsed päevad”	1. Jaan Rannap (1931-2023) „Haraka ajaleht” 2. Eesti muistend „Kust Vooremägi on saanud” 3. „Sõda reudmeestega” 4. „Ümber jutusatnud Eno Raud” 5. Eesti rahvajutt „Önn viiskudes” 6. August Jakobson (1904-1963) „Kust sai rebane Reinuvaderi nime”	1. Voldemar Miller (1911-2006) „Raamatud omavahel” 2. Leida Tigane (1908-1983) „Metsavaht” 3. Eesti rahvajutt „Vanasarv ja karu” 4. August Jakobson (1904-1963) „Külmataa di kättemaks” 5. Eno Raud (1928-1996) „Sõjakirves on välja kaevatud”	1. Friedrich Reinhold Kreutzwald (1803-1882) „Kalevipoeg” 2. Jaan Rannap (1931-2023) „Maari suur päev” 3. Andrus Kivirähk (1892-1941) „Sirilte tuleb uus õpetaja” 4. Edgar Valters (1929-2006) „Kuidas õppida vaatama?” 5. Edgar Valters (1929-2006) „Metsa pühapäev” 6. Aino Pervik (1932-2025)	1. Aino Pervik (1932-2025) „Kodutu” 2. Jaan Rannap (1931-2023) „Raamatud omavahel” 3. Aino Pervik (1932-2025) „Kui isa kinkis raamatuid” 4. August Jakobson (1904-1963) „Hiir ja varblane” 5. Friedrich Reinhold Kreutzwald (1803-1882) „Käikivi” 6. August Jakobson (1904-1963) „Vanasõna”	1. Voldemar Miller (1911-2006) „Delfiin” 2. Jaan Rannap (1931-2023) „Maari suur päev” 3. Aino Pervik (1932-2025) „Kui isa kinkis raamatuid” 4. August Jakobson (1904-1963) „Hiir ja varblane” 5. Friedrich Reinhold Kreutzwald (1803-1882) „Käikivi” 6. August Jakobson (1904-1963) „Vanasõna”	1. Voldemar Miller (1911-2006) „Delfiin” 2. Jaan Rannap (1931-2023) „Maari suur päev” 3. Aino Pervik (1932-2025) „Kui isa kinkis raamatuid” 4. August Jakobson (1904-1963) „Hiir ja varblane” 5. Friedrich Reinhold Kreutzwald (1803-1882) „Käikivi” 6. August Jakobson (1904-1963) „Vanasõna”	1. Eno Raud (1928-1996) „Lugu lendavate taldrikute ga” 2. Juhan Smuul (1922-1971) „Saadame põhjamere põrgu!” 3. Aino Pervik (1932-2025) „Käikivi” 4. August Jakobson (1904-1963) „Hiir ja varblane” 5. Friedrich Reinhold Kreutzwald (1803-1882) „Käikivi” 6. August Jakobson (1904-1963) „Vanasõna”	1. Eno Raud (1928-1996) „Kurjad mehikesed” 2. Silvia Rannamaa (1918-2007) „Kaktused ja kuum kõrb” 3. Jüri Parijõgi (1932-2025) „Härja Lugemishull” 4. Leelo Tungal (1947) „Vaene väike hambaarst” 5. Aino Pervik (1932-2025) „Preili JuurdeVõitlik”	1. Jüri Parijõgi (1892-1941) „Kui isa kinkis raamatuid” 2. Aino Pervik (1932-2025) „Härja Lugemishull” 3. Jaan Rannap (1931-2023) „Roheline pall” 4. August Jakobson (1904-1963) „Hiir ja varblane” 5. Friedrich Reinhold Kreutzwald (1803-1882) „Käikivi” 6. August Jakobson (1904-1963) „Vanasõna”	1. Eno Raud (1928-1996) „Kurjad mehikesed” 2. Silvia Rannamaa (1918-2007) „Kaktused ja kuum kõrb” 3. Jüri Parijõgi (1932-2025) „Härja Lugemishull” 4. Leelo Tungal (1947) „Vaene väike hambaarst” 5. Aino Pervik (1932-2025) „Preili JuurdeVõitlik”

Ilumisaasta / Kirjastus	1997 (Avita)	2001 (Koolibri)	2007, I osa (Avita)	2007, II osa (Avita)	2011 (Koolibri)	2011, I osa (Avita)	2011, II osa (Avita)	2016 (Maurus)	2017 (Maurus)	2024, I osa (Avita)	2024, II osa (Avita)
		7. Aino Pervik (1932-2025) „Brigantiin Loreida” 8. Jüri Parijõgi (1892-1941) „Kui isa kinkis raamatuid” 9. Eno Raud (1928-1996) „Salapärase kohtumine” 10. Friedrich Reinhold Kreutzwald (1803-1882) ja Eno Raua (1928-1996) järgi „Kiplased ehitavad nõukoda” 11. Aino Pervik (1932-2025) „Lambalugu”	6. Voldemar Miller (1911-2006) „Delfiin” 7. Eesti rahvajutt „Siil ka karu” 8. Eesti rahvajutt „Jutt vaprast lambast” 9. Eesti rahvajutt „Rebase ja vähi võidujooks” 10. August Jakobson (1904-1963) „Hiir ja varblane”		„Rastikumürk” 7. Aino Pervik (1932-2025) „Kunskmoor ja kapten Trumm” 8. Edgar Valters (1929-2006) „Jälle need naksitrallid” 9. Aino Pervik (1932-2025) „Kõige tähtsam mereröövlite le” 10. Aino Pervik (1932-2025) „Sepad” 11. Eesti rahvanaljand (1909) „Lontrusele ma teed ei anna” 12. Eesti rahvanaljand (1897)		7. Eesti rahvajutt „Rebase ja vähi võidujooks”				

Ilmumisaasta / Kirjastus	1997 (Avita)	2001 (Koolibri)	2007, I osa (Avita)	2007, II osa (Avita)	2011 (Koolibri)	2011, I osa (Avita)	2011, II osa (Avita)	2016 (Maurus)	2017 (Maurus)	2024, I osa (Avita)	2024, II osa (Avita)
		12. Ellen Niit (1928-2016) „Õõsorri tänavast” 13. Ellen Niit (1928-2016) „Kuidas Onu Õõbik ennast riide paneb” 14. Ellen Niit (1928-2016) „Kuidas onu Õõbik jäätist sööb” 15. Ellen Niit (1928-2016) „Kuidas onu Õõbik kõike kogub” 16. Hando Runnel (1938) „Matemaatika”			„Vanaproua kardab hiiri” 13. Eesti rahvalajand (1898) „Viime tiigi ära” 14. Matthias Johann Einsen (1857-1934) „Kratt”						

Ilmumisaa sta / Kirjastus	1997 (Avita)	2001 (Koolibri)	2007, I osa (Avita)	2007, II osa (Avita)	2011 (Koolibri)	2011, I osa (Avita)	2011, II osa (Avita)	2016 (Maurus)	2017 (Maurus)	2024, I osa (Avita)	2024, II osa (Avita)
Lüürika (sonett, haiku, ood, hümn, riimiline luuletus, vabavärs jn)	1. Leelo Tungal (1947) „ <i>Vahetund</i> ” 2. Leelo Tungal (1947) „ <i>Pluss ja miinus</i> ” 3. Leelo Tungal (1947) „ <i>Emakeele tund</i> ” 4. Leelo Tungal (1947) „ <i>Maakaart</i> ”	1. Eno Raud (1928-1996) „ <i>Käimine maa peal</i> ” 2. Eesti hümn Johann Voldemar Jannsen (1819-1890) „ <i>Mu Isamaa, mu õnn ja rõõm</i> ” 3. Leelo Tungal (1947) „ <i>Isa kaotas</i> ” 4. Leelo Tungal (1947) „ <i>Kõige ihusam jõulupuu</i> ” 5. Leelo Tungal (1947) „ <i>Klassivennad</i> ” 7. Leelo Tungal (1947) „ <i>Piparkoogi süda</i> ” 6. Silvia Rannamaa (1918-2007) „ <i>Kas see on ikka päriselt ka?</i> ”	1. Eno Raud (1928-1996) „ <i>Vanapaar</i> ” 2. Eno Raud (1928-1996) „ <i>Porist</i> ” 3. Eno Raud (1928-1996) „ <i>Pada ja katel</i> ” 4. Eno Raud (1928-1996) „ <i>Tigu seenel</i> ” 5. Leelo Tungal (1947) „ <i>Ekskursioon</i> ” 6. Leelo Tungal (1947) „ <i>Klassivennad</i> ” 7. Leelo Tungal (1947) „ <i>Vanaema pilt</i> ” 8. Leelo Tungal (1947)	PUUDU	1. Eno Raud (1928-1996) „ <i>Mitmesugused lapsed</i> ” 2. Leelo Tungal (1947) „ <i>Kõige ihusam jõulupuu</i> ” 3. Ellen Niit (1928-2016) „ <i>Kiitlatalaul</i> ” 4. Gustav Suuts (1883-1956) „ <i>Sügise laul</i> ” 5. Juhan Liiv (1864-1913) „ <i>Lumehelbeke</i> ” 6. Anna Haava (1864-1957) „ <i>Nõmmelill</i> ” 7. Karl Eduard Södt (1862-1950)	1. Leelo Tungal (1947) „ <i>Pille ja Tiit</i> ” 3. Leelo Tungal (1947) „ <i>Täili</i> ” 4. Leelo Tungal (1947) „ <i>Trennist tules</i> ” 5. Hando Runnel (1938) „ <i>Kosmose jõgi on taevas</i> ” 6. Ernst Enno (1875-1934) „ <i>Linnukes te jõululaul</i> ”	1. Leelo Tungal (1947) „ <i>See väike maa</i> ” 2. Eno Raud (1928-1996) „ <i>Vanapaar</i> ” 3. Eno Raud (1928-1996) „ <i>Pada ja katel</i> ” 4. Eno Raud (1928-1996) „ <i>Päevavara s</i> ” 5. Ellen Niit (1928-2016) „ <i>Väikekuningajutt</i> ”	1. Eesti rahvalaul „ <i>Loomine</i> ” 2. Leelo Tungal (1947) „ <i>Sussiaeg</i> ” 3. Ellen Niit (1928-2016) „ <i>Kutse päkapikul e</i> ”	1. Leelo Tungal (1947) „ <i>Pikksilma ja luubiga</i> ” 2. Leelo Tungal (1947) „ <i>Maakaart</i> ” 3. Leelo Tungal (1947) „ <i>Söögiisula ul</i> ” 4. Leelo Tungal (1947) „ <i>Kuidas ema hüütakse?</i> ” 5. Leelo Tungal (1947) „ <i>Suvevaheajale</i> ”	1. Leelo Tungal (1947) „ <i>Kolm sõpra ja neljalagn e</i> ” 2. Leelo Tungal (1947) „ <i>Pille ja Tiit</i> ” 3. Leelo Tungal (1947) „ <i>Trennist tules</i> ” 4. Hando Runnel (1938) „ <i>Kosmose jõgi on taevas</i> ” 5. Hando Runnel (1938) „ <i>Tellistest saab teha</i> ” 6. Ernst Enno (1875-1934) „ <i>Linnukeste jõululaul</i> ”	1. Lydia Koidula (1843-1886) „ <i>Mu isamaa on minu arm!</i> ” 2. Leelo Tungal (1947) „ <i>See väike maa</i> ” 3. Eno Raud (1928-1996) „ <i>Vanapäär</i> ” 4. Eno Raud (1928-1996) „ <i>Päevavaras</i> ” 5. Ellen Niit (1928-2016) „ <i>Väikekuningajutt</i> ”

Ilmumisaasta / Kirjastus	1997 (Avita)	2001 (Koolibri)	2007, I osa (Avita)	2007, II osa (Avita)	2011 (Koolibri)	2011, I osa (Avita)	2011, II osa (Avita)	2016 (Maurus)	2017 (Maurus)	2024, I osa (Avita)	2024, II osa (Avita)
		7. Hando Runnel (1938) „Aarete saarel” 8. Hando Runnel (1938) „Raha vägi” 9. Ellen Niit (1928-2016) „Voostrid”	„Pille ja Tiit” 9. Leelo Tungal (1947) „Tuli”		8. Leelo Tungal (1947) „Koolilapse eraelu”						

Allikas: Tartu Ülikooli Narva kolledž. Autori koostatud.